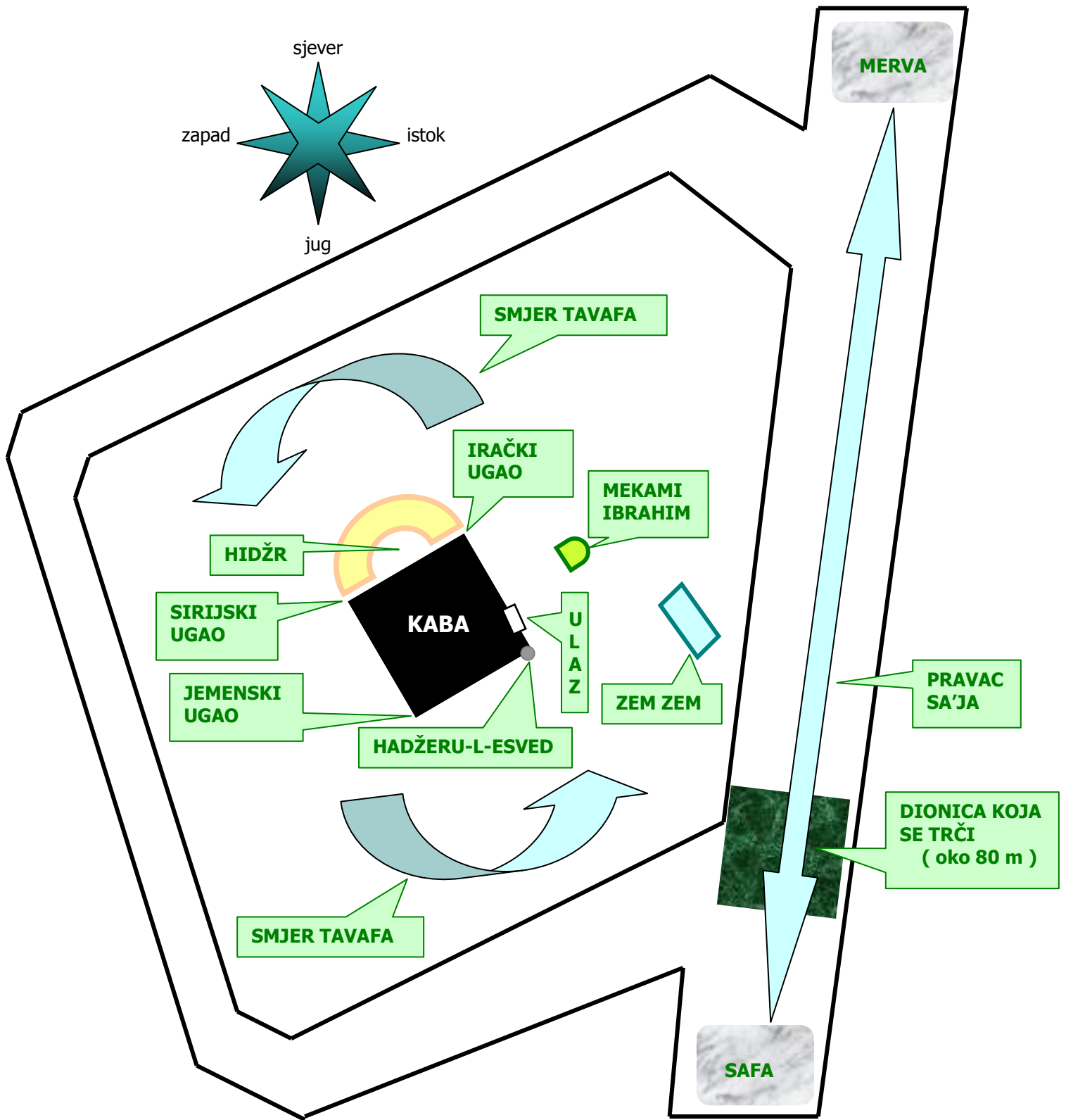
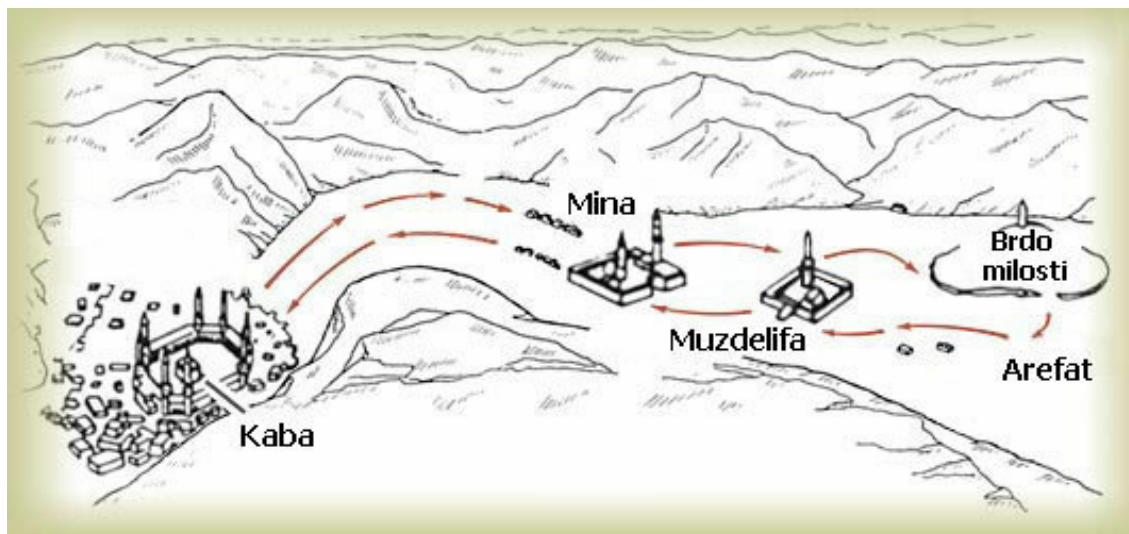

HADŽDŽ & UMRA

TLOCRT HAREMI-ŠERIFA U MEKKI

PRIKAZ SVETOG PODRUČJA GRADA MEKKE

KUR'AN O HADŽDŽU I UMRI

Prvi Hram sagrađen za ljude jeste onaj u Mekki, blagoslovljen je on i putokaz svjetovima

3:96

Nevjernicima i onima što odvrćaju od Allahova puta i Časnoga Hrama, a Mi smo ga namijenili svim ljudima, kako za mještanina tako i za došljaka, i onome ko u njemu bilo kakvo nasilje učini, daćemo da patnju nesnosnu iskusi

22:25

...i ne borite se protiv njih kod Časnog Hrama, dok vas oni tu ne napadnu. Ako vas napadnu onda ih ubijajte..., a ako se prođu, pa Allah prašta i samilostan je

vidi 2:191,192

I učinili Smo Hram utočištem i sigurnim mjestom ljudima. "Neka vam mjesto na kome je stajao Ibrahim bude prostor iza kojeg ćete molitvu obavljati!"- i Ibrahimu i Ismailu smo naredili:"Hram Moj očistite za one koji ga budu obilazili, koji budu tu boravili i koji budu molitvu obavljali."

2:125

Allah je učinio da Kaba, Časni Hram bude preporod za ljude, a tako i sveti mjesec i kurban, naročito oni ogrlicama označeni, zato da znate da je Allahu poznato ono što je na nebesima i ono što je na zemlji, da Allah zaista, sve zna

5:97

Zatim neka sa sebe prljavštinu uklone, neka svoje zavjete ispune i neka oko Hrama drevnog obilaze

22:29

Safa i merva su Allahova časna mjesta, zato onaj ko Kabu hodočasti ili umru obavi ne čini nikakav prestup ako krene oko njih. A onaj koji drage volje učini kakvo dobro djelo, pa Allah je doista blagodaran i sve zna

2:158

Hadždž je u određenim mjesecima. Onom ko se obaveže da će u njima obavljati hadždž nema snošaja sa ženama i nema ružnih riječi i nema svađe u danima hadždža. A za dobro koje učinite Allah zna. i onim što vam treba za put opskrbite se. A najbolja opskrba je Bogobožnost. i Mene se bojte, o razumom obdareni!

2:197

Ne pripisuje vam se u grijeh ako od Gospodara svoga molite da vam pomogne da nešto steknete. A kad pođete sa Arefata spominjite Allaha kod Mešarul-harama, spominjite Njega, jer vam je On ukazao na pravi put, a prije toga ste bili u zabludi

2:198

Zatim krenite odakle kreću ostali ljudi i tražite od Allaha oprost jer Allah uistinu prašta i samilostan je

2:199

A kad završite obrede vaše, opet spominjite Allaha kao što spominjete pretke vaše i još više Ga spominjite! Ima ljudi koji govore:"Daj ti nama Gospodaru naš na ovome svijetu!" Takvi na onom svijetu neće imati ništa.

2:200

A ima i onih koji govore:"Gospodaru naš, podaj nam dobro i na ovom i na onom svijetu i sačuvaj nas patnje u ognju!"

2:201

Njih čeka nagrada koju su zaslužili! A Allah brzo sviđa račun

2:202

I spominjite Allaha u određenim danima. A ni onome ko požuri i ostane samo dva dana nije grijeh, a neće se ogriješiti ni onaj koji se duže zadrži, samo ako se grijeha kloni. I bojte se Allaha i znajte da ćete svi biti pred Njim sakupljeni

2:203

... i oglasi ljudima Hadždž-dolaziće ti pješke i na kamilama iznurenim; dolaziće ti iz mjesta dalekih, da bi koristi imali i da bi u određene dane, prilikom klanja kuršana, kojim ih je Allah opskrbio, Njegovo Ime spominjali. Jedite meso njihovo, a nahranite i siromaha ubogog! Zatim neka sa sebe prljavštinu uklone, neka svoje zavjete ispune i neka oko Hrama drevnog obilaze

22:27-29

A kamile smo vam učinili jednim od Allahovih obreda Hadždža i vi od njih imate koristi; zato spominjite Allahovo Ime kad budu u redove poredane; a kad padnu na zemlju, jedite ih, a nahranite i onoga koji ne prosi, a i onoga koji prosi ; Tako smo vam ih potčinili da biste zahvalni bili. Do Allaha neće doprijeti meso njihovo i krv njihova, ali će Mu stići iskreno učinjena dobra djela vaša; Tako vam ih je potčinio da biste Allaha veličali, zato što vas je uputio. I obraduj one koji dobra djela čine.

22:36,37

Allah će obistinuti san Poslanika Svoga da ćete sigurno u Sveti Hram ući bezbjedni, ako Allah bude htio, neki obrijanih glava, a neki podrezanih kosa, bez straha. On je ono što vi niste znali znao i zato vam je prije toga, nedavnu pobjedu dao

48:27

Hadždž i umru radi Allaha izvršavajte! A ako budete spriječeni, onda kurbane koji vam se nađu pri ruci zakoljite, a glave svoje, dok kurban ne stignu do mjesta svoga, ne brijte. A onda među vama koji se razboli ili ga glavobolja muči, neka se postom, ili milostinjom, ili kurbanom iskupi. Kad budete slobodni, obavite umru do hadždža i zakoljite kurbanu do koga možete lahko doći. A onaj koji ga ne nađe neka posti tri dana u danima hadždža i sedam dana po povratku, to jest punih deset dana. To je za onoga koji nije iz Mekke. I bojte se Allaha i znajte da On teško kažnjava

2:196

Hadždž je u određenim mjesecima. Onom ko se obaveže da će u njima obavljati hadždž nema snošaja sa ženama i nema ružnih riječi i nema svađe u danima hadždža. A za dobro koje učinite Allah zna. I onim što vam treba za put opskrbite se. A najbolja opskrba je Bogobožnost. I Mene se bojte, o razumom obdareni!

2:197

... dok obred hadždža obavljate nije vam dozvoljeno da lovite ...

5:1

O vjernici, ne omalovažavajte Allahove odredbe hadždža, ni sveti mjesec, ni kurbane, naročito one ogrlicama obilježene, ni one ljude koji su krenuli ka Časnom Hramu želeći nagradu i naklonost svoga Gospodara. A kad obrede hadždža obavite, onda loviti možete. I neka vas mržnja koju prema nekim ljudima osjećate, zato što su vam spriječili pristup Časnom Hramu, nikako ne navede da ih napadnete! Jedni drugima pomažite u dobročinstvu i čestitosti, a ne sudjelujte u grijehu i neprijateljstvu. I bojte se Allaha jer Allah strašno kažnjava!

5:2

O vjernici, Allah će vas dovoditi u iskušenje sa divljači koja će biti nadohvat ruku vaših i kopalja vaših - da Allah ukaže na onoga koji Ga se boji kad ga niko ne vidi. A onoga ko i poslije toga nasilje učini čeka bolna patnja.

5:94

O vjernici ne ubijajte divljač dok obavljate obrede hadždža! Onome od vas ko je hotimično ubije kazna je da jednu domaću životinju, čiju će vrijednost procijeniti dvojica vaših pravednih ljudi, pokloni Kabi, ili da se iskupi time što će, ravno tome, nahraniti siromahe ili postiti, da bi osjetio pogubnost postupka svoga. A Allah je već oprostio ono što je bilo. Onoga ko to opet uradi Allah će kazniti. Allah je Silan i Strog.

5:95

Vama se dopušta da u moru lovite i da ulov jedete, da se njime vi i putnici koristite, a zabranjuje vam se da na kopnu lovite dok obrede hadždža obavljate. I bojte se Allaha, pred Kojim ćete se sabrati

5:96

(1.) HADŽDŽ

(1.1.) SUŠTINA HADŽDŽA

(1.1.1.) HADŽDŽ JE PUTOVANJE ALLAHU DŽ.Š. U GOSTE

Gledano sa vanjske strane stvari, hadždž predstavlja putovanje Allahu, dž.š., u goste, u "Njegovu kuću" tj. u Kabu. Uzvišeni Gospodar u ajetima Kur'ana kada govori o Kabi koristi riječ "bejtullah", što na arapskom jeziku upravo znači "Allahova kuća". Isto tako i same riječi telbijje: "Lebbejke-llahumme lebbejk (odazivam ti se Allahu, odazivam)", koje je dužan izgovarati svako ko obavlja hadždž ili umru, jasno govore da svaka posjeta Kabi, predstavlja posjetu Allahu, dž.š.

Allah, dž.š., kako nam to On sam kazuje u ajetima Kur'ana, običava uzeti neke subjekte kao Svoje svetinje na zemlji. Takvi subjekti dobivaju status svetosti. To su Allahova, dž.š., znamenja na Zemlji i tu su spušteni Njegova milost i Njegov blagoslov i bereket. U tom smislu, kroz ajete časnoga Kur'ana Svemogućí nam otkriva neke od tih svetinja, pa imamo:

- Sveti grad (Mekka sa svojim širim područjem u koje spadaju Arefat, Muzdelifa, dolina Mina i ostala područja u njenoj blizini);
- Svetu planinu (Sinajska planina);
- Svetu zemlju (područja današnje Palestine i dijelova Jordana, Sirije);
- Svetu dolinu (dolina Tuva);
- Sveto drvo (Maslina i možda još i Smokva prema ajetu 95:1);
- Sveti kovčeg (zavjetni kovčeg Israilćana);
- Svetu kamilu (kamila poslata Salihovu a.s. narodu kao Allahov znak i zbog njezina klanja je taj narod bio i uništen);
- Svete Knjige (Tevrat, Zebur, Indžil i Kur'an) i Svete listove (Suhufi Ibrahima, a.s., Šíta, as, i drugih poslanika kojima su Suhufi bili objavljeni) što ih je Allah, dž.š., objavio ljudima na Zemlji.

Ovo su svetinje koje se mogu otkriti iz ajeta Kur'ana. Hadis nam otkriva još dvije:

- Sveti grad Medinu sa Svetim mesdžidom Resulullaha Muhammeda, s.a.v.s.;
- Sveti mesdžid El Aksa u Kudsu (Jerusalemu).

Nas u daljnjem tekstu interesuje Mekka sa svim svojim svetinjama i u tom smislu nju karakteriše sljedeće:

(A) MEKKA JE SVETI GRAD U KOJI SE NE MOŽE UĆI BEZ DUŽNOG POŠTOVANJA

Hodočasnici obično uzimaju abdest ili se po mogućnosti kupaju (gusul) prilikom stupanja u ihram, a samo se u ihramu može stupiti u svetu zonu oko grada Mekke. Znači, ovo poštovanje se ogleda najmanje u tome što hodočasnici ne mogu prići gradu

bez ihrama, a lijepo je da budu čisti. Kada je u pitanju ulazak u Mesdžidul-haram obaveza čistoće još je izraženija.

U vezi ovoga treba se takođe i sjetiti događaja iz "godine slona" (569./570. godina po Miladu) kada je nasilni abisinijski namjesnik u Jemenu, Ebreha krenuo sa svojom vojskom u Mekku "bez dužnog poštovanja" u namjeri da sruši Kabu. Allah, dž.š., nas obavještava Kur'anom (sura 105 "El-fil" odnosno "Slon") o tome šta se sa njima desilo i ovaj događaj na najbolji način ilustruje kakvo je stanje onih koji nemaju dužnog poštovanja prema Mekki i Mesdžidul-haramu, odnosno Kabi.

(B) U GRADU MEKKI NAJSTROŽIJE JE ZABRANJENO SVAKO NASILJE

U vezi sa ovim možemo navesti sljedeći ajet:

Nevjernicima i onima koji odvrćaju od Allahova puta i Časnog Hrama - a Mi smo ga namijenili svim ljudima, kako za mještanina tako i za došljaka – i onome ko u njemu bilo kakvo nasilje učini, Daćemo da patnju nesnosnu iskusi.

22:25

Prema tome vidimo da je Mekka grad u kome nema nasilja. To je grad u kome treba živjeti u miru sa svima **i sa ljudima** (ponašanje treba biti kao u džennetu, gdje nema zavisti, svađe i prepirke, gdje se samo čuju riječi: Selam, Selam-kako nam je to Kur'anom Časnim otkriveno); **i sa životinjama** (zna se da je za vrijeme hadždža zabranjen lov na kopnu, a isto tako se mora dobro paziti da se ne ubije niti insekt); **i sa biljkama** (za vrijeme hadždža ne smije se sjeći drvo, otkidati grančice, listove ili cvijetove). Treba napomenuti da postoji ajet koji u izvjesnim prilikama ipak dopušta borbu u blizini Kabe:

...i ne borite se protiv njih kod Časnog Hrama, dok vas oni tu ne napadnu. Ako vas napadnu, onda ih ubijajte! Neka takva bude kazna za nevjernike. A ako se prođu, pa Allah zaista prašta i Samilostan je.

2:191,192

(C) MEKKA JE ZABRANJEN GRAD ZA NEMUSLIMANE, A NAROČITO ZA KAFIRE (PORICATELJE VJERE I ATEISTE) I MUŠRIKE (MNOGOBOŠCE)

Kur'an časni kaže:

...i proglas od Allaha i Njegova Poslanika ljudima na dan velikog Hadždža: "Allah i Njegov Poslanik ne priznaju mnogobošce." Pa ako se pokajete, to je za vas bolje, a ako se okrenete, znajte da Allahu nećete umaći! A nevjernike obraduj kaznom nesnosnom!

9:3

O vjernici, mnogobošci su sama pogan i neka više ne dolaze na Hadždž Časnom Hramu poslije ovogodišnjeg Hadždža. A ako se bojite oskudice, pa Allah će vas, ako hoće, iz obilja Svoga imućnim učiniti. Allah zaista sve zna i Mudar je.

9:28

(D) KABA JE PRVI HRAM KOJI JE SAGRAĐEN U SLAVU ISTINSKOG BOGA, ALLAHA, DŽ.Š., JEDNOG I JEDINOŠĆA NA PLANETI ZEMLJI

Prvi Hram sagrađen za ljude jeste onaj u Mekki, blagoslovljen je on i putokaz svjetovima

3:96

Kabu je izgradio (ili po nekim mišljenjima obnovio) Allahov prijatelj, Ibrahim, a.s.

I dok su Ibrahim i Ismail temelje Hrama podizali oni su molili "Gospodaru naš, primi od nas, jer Ti, uistinu, sve Čuješ i sve Znaš!"

2:127

Iz ovog se vidi kolika je Allahova, dž.š., milost prema Ibrahimu, a.s., jer je Allah, dž.š., uzeo građevinu koju je Ibrahim, a.s., zajedno sa sinom svojim izgradio, kao, najvjerojatnije, najveće svetište na planeti Zemlji i kao prostor za obavljanje Hadždža ummetu "Pečata vjerovjesnika" Resulullaha Muhammeda, s.a.v.s., te konačno kao kibli tog ummeta.

(E) IZNAD KABE PO VERTIKALI NA NEBESIMA SE NALAZI BEJTU-L-MA'MUR (KABA MELEKA KOJA SE NALAZI NA SEDMOM NEBU)

Bejtu-l-ma'mur je Hram koji se nalazi na sedmom nebu i on za meleke predstavlja ono što Kaba predstavlja ljudima na zemlji. Prema vjerodostojnim hadisima u taj Hram svakodnevno ulazi sedamdeset hiljada meleka da slave i veličaju Allaha, dž.š., i koji se, kada završe jednodnevni ibadet, više nikada ne vraćaju. Znači taj Hram je svakodnevno pun robova Milostivog koji Mu se klanjaju. Smatra se da se upravo na ovu nebesku Kabu odnose Ajeti Milostivog iz sure Kur'ana Gora (Et-Tur):

Tako mi Gore, i Knjige u retke napisane na koži razvijenoj, i Hrama poklonika punog

52:1-4

Prema hadisima, koji se smatraju vjerodostojnim, Bejtu-l-ma'mur se nalazi iznad Sedmog neba, po vertikali tačno iznad Kabe u Mekki.

(F) KABA JE KIBLA UMMETU MUHAMMEDA, S.A.V.S.

Kaba bi se, možda, mogla zamisliti kao jedan centar gdje je u ogromnom obimu i intenzitetu koncentrisan Allahov, dž.š., Nur (Svjetlo) i koje odatle sija svom snagom u svim pravcima i obasipa lica i ulazi u srca svih klanjača, koji su iskreno i predani Bogu stali na namaz. Da li je ovo tačno i da li možda naredba svim muslimanima da se u namazu okreću u pravcu Kabe u svojoj osnovi ima cilj da lica i srca klanjača budu obasuta ovim Nurom, to samo Allah Uzvišeni zna.

(G) MESDŽIDUL-HARAM JE SIGURNO MJESTO ZA SVE ONE KOJI SU GONJENI I KOJI IZ BILO KOJEG RAZLOGA STRAHUJU ZA SVOJ ŽIVOT

Ovo sasvim jasno proizilazi iz onoga što je prethodno rečeno. Mesdžidul haram je mjesto gdje čovjek uživa zaštitu i gdje njegov život ne može biti ugrožen.

I učinili smo Hram utočištem i sigurnim mjestom ljudima...

2:125

(1.1.2.) HADŽDŽ JE ŽIVOTNO ČIŠĆENJE DUŠE OD PRLJAVŠTINE GRIJEHA

Allah je učinio da Kaba, Časni Hram bude preporod za ljude, a tako i sveti mjesec i kurban, naročito oni ogrlicama označeni, zato da znate da je Allahu poznato ono što je na nebesima i ono što je na Zemlji, da Allah, zaista sve zna.

5:97

Iz ovog Ajeta jasno nam je da hadždž predstavlja jedan temeljit preporod i potpunu revitalizaciju čovjeka, srca njegova i duše njegove. Isto tako mi iz poznatih vjerodostojnih hadisa, koji se prenose od Resulullaha, s.a.v.s., znamo da je:

- Dnevni namaz svakodnevno čišćenje duše od grijeha stečenih između dva namaza (Resulullah, s.a.v.s., je namaz uporedio sa rijekom u kojoj se čovjek kupava pet puta na dan)
- Džuma-namaz sedmično čišćenje duše od grijeha stečenih od petka do petka
- Post u mjesecu ramazanu godišnje čišćenje duše od grijeha stečenih od ramazana do ramazana

Slijedeći ovu logiku i još više na bazi poznatog hadisa ("Ko bez greške obavi hadždž biće čist od grijeha kao na dan svog rođenja") zaključujemo da je hadždž generalno čišćenje duše od grijeha barem jednom u životu. Možda bi se u vezi sa ovim, boravak na Arefatu mogao zamisliti kao stajanje ispod jednog ogromnog tuša odakle sipa Allahova milost, ili bolje rečeno stajanje pod kišom Allahove milosti i Njegovog blagoslova koji pada na ljude i sapira sa njih grijeha, te čisti i puni njihova srca istinskom vjerom, ljubavlju prema Allahu, dž.š., i Bogobojaznošću. Da li je ovo tačno i da li je možda ihramski propis da hodočasnik ne smije nositi kapu niti zastirati glavu, motivisan time da tkanina ne sprječava kontakt ove kiše Milosti i Blagoslova, to samo Allah, dž.š., zna.

(1.1.3.) HADŽDŽ JE DŽIHAD BEZ BORBE

Hadždž je vjerska obaveza (šart) imovinske prirode. To znači da zahtijeva od čovjeka trošenje izvjesnog dijela njegovog imetka na Allahovom putu. Zatim putuje se dugo i naporno (što je naročito bilo izraženo u minulim vremenima, kada se putovalo uglavnom na jahalici ili čak pješice), obredi se provode u gužvi, pod žarkim arabijskim suncem i uz sva ihramska ograničenja - sve su ovo određeni naponi i izvjesne žrtve na Allahovom putu, pa odatle možemo ovo smatrati i jednim vidom džihada (zato što se arapska riječ "džihad" osim osnovnog prevoda "borba na Allahovom putu" može prevesti i kao "napor na Allahovom putu").

Sve ovo je lijepo opisano u jednom govoru hz Alija ibn Ebi Taliba, r.a., koji je zabilježen u knjizi "Nehdžul-belaga"¹:

"Da je Allah Uzvišeni htio vjerovjesnicima Svojim, kada ih je izaslao, otvoriti riznice i rudnike zlata, vrtove zasađene i oko njih sakupiti ptice nebeske i životinje zemaljske, On bi to doista učinio. A da je On tako učinio, onda ne bi bilo iskušavanja nikakva, ni naknade, ni vijesti radosnih. Oni koji su prihvatili ne bi zaslužili naknade iskušanih, niti bi vjernici zaslužili nagradu dobročinitelja, niti bi imena nužno slijedila značenja svoja. Ali, Allah Uzvišeni učinio je poslanike Svoje čvrstim u odlukama njihovim i dodijelio im slabašnost izgleda kakav se opaža očima, zajedno sa zadovoljstvom koje ispunjava srca i oči neovisnošću i oskudicom koja nanosi bol očima i ušima.

Da su vjerovjesnici imali moć koja ne bi mogla biti napadnuta, ili čast kojoj se ne bi mogla nanijeti šteta, ili vlast prema kojoj bi se okretali vratovi ljudi i usmjeravala sedla konja jahaćih, bilo bi ljudima vrlo lahko uzeti pouku, a sasvim teško osjećati oholost. Oni bi onda zasigurno prihvatili vjerovanje iz straha koji bi ih tjerao ili iz želje koja bi ih vukla, te bi namjere bile zajedničke a dobra djela razdijeljena. Ali Allah Uzvišeni je odredio da slijede poslanika Njegovih, priznavanje poslanica Njegovih,

¹ Nedžu-l-Belaga (Staza rječitosti); govori, pisma, izreke Alija Ibn Ebi Taliba koje je sabrao es-Sejjid eš-Šerif er-Radi; prijevod Rusmir Mahmutćehajić i Mehmedalija Hadžić; izdavač: Islamska zajednica, Zagreb; štampano 1994. godine; str. 155., 156.

poniznost pred licem Njegovim, pokoravanje zapovijedi Njegovoj, i potpuna predanost Njemu bude ono što je samo Njemu namijenjeno, u čemu ne smije biti ni najmanje čestice bilo čega drugog. I što god su iskušenja i ispitivanja veća – nagrada i nadoknada bivaju obilnije.

Zar ne vidite da zaista Allah Uzvišeni iskušava prve ljude od Adema – blagoslov Božiji neka je na nj! – pa do posljednjih na svijetu ovome kamenjem koje niti šteti, niti koristi i koje niti vidi, niti čuje? On je to kamenje ugradio u Časni Hram Svoj, kojega je učinio da bude oživljenje za ljude. On ga je postavio u najkrševitijem kamenitom predjelu Zemlje i na tlu brdovitom, s neznatnošću zemlje na njemu, u dolinama tijesnim, među brdima surim, između pjeskovitih prostranstava mehkih, s izvorima oskudnim i naseljima raspršenim, gdje ni deve, ni konji i njima slični, ni krave, ni ovce ne mogu napredovati. Onda je On naredio Ademu i sinovima njegovim da usmjere klanjanja svoja prema njemu. Tako je on postao središtem putovanja njihovih i krajnjim stjecištem tovarnih životinja njihovih. Njemu teže plodovi srca iz dalekih pustinja bezvodnih, dubokih dolina širokih i otoka raspršenih u morima, da bi potresli pleća svoja u poniznosti izgovarajući glasno oko njega odzivanje svoje Bogu, da bi mehko koračali prema njemu, kosa raskuštranih i prašnjavi. Oni prebacuju svoje komade platna preko leđa svojih, poružnjuju ljepotu izgleda svojih time što zapuštaju kose. A to je kušnja velika, ispit težak i provjeravanje jasno! Budući da je to iskušavanje ozbiljno, Allah ga je učinio sredstvom za dodjelu milosti Svoje i pristupom Džennetu Svome.

Da je Allah Uzvišeni htio postaviti Časni Hram Svoj i velika sveta znamenja Svoja među vrtovima, rijekama, blagim i ravnim nizinama, mnoštvom drveća, obiljem plodova, kućama gustim, naseljima zbijenim, nasadima zelenim, predjelima plodnim, ravnica navodnjenim, voćnjacima cvjetnim i putima prepunim, onda bi se zasigurno smanjila vrijednost nagrade srazmjerno lakoći iskušenja. Da su temelj na kojem je Hram izgrađen i kamenje kojim je izidan bili od dragulja zelenih i crvenih, i tu postojali svjetlost i blistavost, onda bi to slabilo djelovanje sumnje u grudima, odbijalo od srca učinak truda Iblisova i priječilo talasanje slutnji zlih u ljudima. Ali, Allah iskušava robove Svoje teškoćama raznim, određuje im da služe kroz napore raznovrsne i iskušava ih neugodnostima različitim, sve to da bi istjerao oholost iz srca njihovih, da bi nastanio poniznost u duše njihove i da bi sve to učinio kapijama otvorenim za dobrotu Svoju i sredstvima prikladnim oprosta Svoga.”

(1.2.) ELEMENTI HADŽDŽA I UMRE

Po hanefijskoj pravnoj školi ovi elementi hadždža i umre su, u smislu šartova i vadžiba, raspoređeni na sljedeći način:

HADŽDŽ:

Šarti (temeljni uvjeti) hadždža su:

- Ihram
- Arefat
- Tavafi ifada (glavni tavaf)

Vadžibi (obaveze) hadždža su:

- Sa'j
- Muzdelifa-Mina
- Oprosní tavaf
- Brijanje/šišanje glave (kada se ostvare šerijatski uvjeti vadžib je obrijati/ošišati glavu)

Ako iz bilo kojeg razloga neko na glavi nema nimalo dlaka u vrijeme kada mu je vadžib brijanje i šišanje glave – čak i tada treba žiletom preći preko kože na glavi (naravno pazeći da se ne posječe).

Sunnet hadždža je:

- Tavafi kudum (pozdravni tavaf)

Bez šarta nema hadždža, a bez vadžiba hadždž vrijedi, ali jedino ako se izvrši kefaret (otkup). Drugačije rečeno izostanak vadžiba bez kefareta kvari hadždž. Kefaret (otkup) se vrši za svaki izostavljeni vadžib hadždža posebno putem klanja kuršana, a taj kefaretski kuršan mora se zaklati u mekkanskom haremu.

Međutim, tradicionalno se svi elementi hadždža i umre neizostavno obavljaju i tako u svakom slučaju treba učiniti, jer bi velika šteta bila namjerno izostaviti neki vadžib, pa makar ga i "pokrili" kefaretom.

UMRA:

Šartovi umre su:

- Ihram
- Tavaf i sa'j

Vadžib umre je:

- Brijanje/šišanje glave

Nakon brijanja/šišanja skidaju se ihrami umre i to je znak da je umra završena.

Kada govorimo o vremenu u kojem se obavljaju obredi hadždža i umre, situacija je sljedeća:

UMRA je u stvari obred posjete Kabi i ona se čini u svako doba godine.

HADŽDŽ se ne može obaviti u svako doba, već se isključivo obavlja u tzv. mjesecima hadždža, a to su *ševvāl*, *zul-ka'de* i prvih 13 dana *zul-hidždžeta*. Drugim riječima, u ihram se može ući još u mjesecu *ševvālu*.

S druge strane, umra se može obaviti u bilo koje doba godine, osim u danima Kurban-bajrama ukoliko se hadždž obavlja na temettu' ili ifrad način.

Hadždž i umra mogu se obaviti na tri načina:

- IFRAD (ZASEBNO OBAVLJANJE HADŽDŽA ILI UMRE) - to znači da se na mikatu nanijeti hadždž, pa se on u cjelosti obavi i nakon toga (iza četvrtog dana Kurban-bajrama) se ponovo ulazi u ihram za umru pa se onda i ona obavi, ili obratno,

prvo se obavi umra (prije mjeseci hadždža), pa onda u mjesecima hadždža obavi hadždž.

- TEMETTU' - to znači da se na mikatu nanijeti umra, pa se ona u cjelosti obavi (u danima hadždža), iza čega se oslobađa ihrama i ponovo u ihram za hadždž ulazi pred boravak na Arefatu, pa se i on obavi
- KIRAN (UMRA I HADŽDŽ SPOJENO)-to znači da se na mikatu nanijeti istovremeno i umra i hadždž. Drugim riječima, to znači i hadždž i umru obaviti pod istim ihramom.

Ko nanijeti temettu' i kiran obavezan je zaklati hadždžski kurban, a ko nanijeti ifrad nema obaveze klanja kurbana.

. . .

Sada ćemo, ako Allah da, prvo obraditi svaki element hadždža i umre posebno svaki za sebe, a potom objasniti proces obavljanja hadždža i umre po ifradu, temettu'u i kiranu.

(1.3.) IHRAM

Ihram u širem smislu riječi znači propisani način ponašanja hodočasnika koji je nanijetio hadždž i umru u vrijeme dok obavlja obrede. Taj način ponašanja ima svoja pravila, koja bi se mogla klasificirati kako slijedi:

- Pravila oblačenja
- Pravila vezana za tijelo
- Pravila ponašanja

Ihram u užem smislu riječi znači dva komada bijelog platna (može i platno neke druge boje, ali je bijelo uobičajeno i smatra se najboljim) kojima hodočasnik omotava svoje golo tijelo.

(1.3.1.) STUPANJE U IHRAM

Hodočasnik koji stupi u ihram se zove muhrim, a mjesto na kojem se stupa u ihram se zove mikat. U ihram se može stupiti i prije mikata, ali hodočasnik mikat ne smije proći bez stupanja u ihram.

Stupanje u ihram se u tehničkom smislu obavlja na sljedeći način:

- (1) Podrežu se nokti, brkovi i obrije ono što se inače brije
- (2) Uzme se abdest ili po mogućnosti gusul
- (3) Obuče se ihram tj. ogrne se golo tijelo sa dva komada bijelog platna. Jednim platnom ogrće se i zastire donji dio tijela, a drugim platnom zastire se gornji dio tijela.

(4) Klanjaju se dva rekata tzv. ihramskog sunneta (u priručniku A. Hukića o obavljanju hadždža navedeno je da se na prvom rekatu obično uči sura 109 "El Kafirun", a na drugom sura 112 "El Ihlas")

Sve ove radnje obično se vrše u posljednjem velikom gradu prije mikata. Doduše, najljepše bi bilo klanjati ihramski sunnet na samom mikatu, naravno ako je to u sadašnjoj gužvi uopšte moguće. Preostale dvije radnje vrše se na mikatu i nikako se ne mogu obaviti prije:

(5) Donese se nijet pri čemu se obavezno naznači koji način hadždža se želi obaviti (ifrad, temettu' ili kiran)

(6) Počinje se izgovarati telbijja

Nakon što se izgovori prvi put telbijja tada hodočasnik postaje muhrim (ulazi u ihram) i to znači da od tog trenutka za njega važe ihramska pravila. **Oblačenje ihrama, nijet (uz naglašavanje načina obavljanja hadždža) i telbija (najmanje jednom izgovorena) su šarti stupanja u ihram, a ostalo su sunneti.**

Telbijja glasi:

LEBBEJKELLAHUMME LEBBEJK

Odazivam Ti se Bože, odazivam

LEBBEJKE LA ŠERIKE LEKE LEBBEJK

Odazivam Ti se, Ti nemaš druga, odazivam

INNEL HAMDE VEN-NI'METE LEKE VEL MULK

Tebi je hvala i Tvoja je blagodat i vlast

LA ŠERIKE LEK.

Ti druga nemaš.

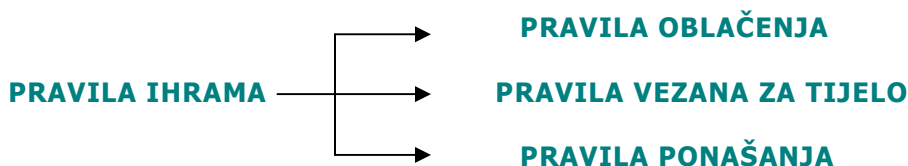
Telbijja se uči glasno i nju treba što češće učiti, a naročito:

- Pred zoru
- Iza redovnih namaza
- Na putovanju iz jednog mjesta u drugo (mikati-Mekka; Mekka-Muzdelifa-Arefat-Muzdelifa –Mina)

Treba dobro paziti da se ne prođe mikat, a da se ne uđe u ihram. Ako bi se to desilo, prema hanefijskoj pravnoj školi može se postupiti na jedan od sljedeća dva načina:

- Vratiti se na mikat, pa tamo ući u ihram
- Stupiti u ihram unutar svete zone iza mikata i iskupiti se klanjem običnog kurbana (ovce i sl.).

(1.3.2.) PRAVILA IHRAMA

(1.3.2.1.) PRAVILA OBLAČENJA (samo za muškarce)

PRAVILO PRVO:

NE SMIJE SE NOSITI NA TIJELU NIŠTA ŠTO JE KROJENO ILI ŠIVANO, NITI ŠTO NA SEBI IMA DUGME, DŽEP ILI RAJFERŠLUS.

Dakle samo se golo tijelo umota sa dva komada bijelog platna (ihram u užem smislu riječi). Ovdje se javlja pitanje učvršćenja ihrama i to naročito donjeg dijela. Doduše kada se pravilno omota donji dio ihrama (više puta oko sebe, pa onda se uvija odozgo ka dole, čime se steže oko pasa), on dosta čvrsto stoji oko tijela i čini se da bi se moglo i izbjeći korištenje pojasa. Međutim, u današnjem vaktu u vrijeme hadždža Meku hodočasti izuzetno veliki broj ljudi, pa je redovna i neizbježna pojava da se obredi obavljaju u velikoj gužvi i stisci. U takvim uslovima lahko bi se moglo desiti da se odmotava donji dio ihrama ili ga neko, gurajući se strgne, čime bi dotični hodočasnik mogao doći u veoma neugodnu situaciju. Zbog ovog razloga, a i zbog toga što hodočasnik nosi uz sebe novac, dokumente i druge sitne potrepštine, najveći broj hodočasnika koristi kožne pojaseve sa pretincima za novac, kojima učvršćuje donji dio ihrama. Takođe je redovna pojava da se koriste bašlije (zihernadle) za učvršćenje i gornjeg i donjeg dijela ihrama.

Moglo bi se postaviti pitanje da li se korištenjem bašlija i pojaseva de facto krši ovo pravilo? Kada je autor ovog teksta išao na hadždž, pokušao je da izbjegne korištenje pojasa tako što je umjesto njega koristio gurtanu koju je učvršćivao putem vezivanja u čvor, a novac je umotavao u maramice koje je onda, vezao u čvor i njihovim slobodnim krajevima ih poslije opet vezivao za gurtanu. Međutim, na hadždžu se brzo uvjerio da je ovako prilično komplikovano uzimati i vraćati novac (a da ne govorimo o drugim sitnim potrepštinama) i vidjevši da gotovo svi hodočasnici koriste pojaseve, pouzdao se u Allahovu, dž.š., Milost i nabavio sebi kožni pojas koji je koristio do kraja hadždža.

Naravno da je ovdje primarni razlog želja da se izbjegne ili umanju opasnost od iznenadnog spadanja ihrama na javnom mjestu. Pitanje stida i sakrivanja stidnih mjesta u Islamu je općepoznato, a isto tako se ovdje mogu navesti i hadisi koje nalazimo u Buharijinoj zbirci gdje se navode primjeri da je Resulullah, s.a.v.s., rekao da onaj ko nema donje haljine (misli se na donji dio ihrama) obuče gaće. Iz ovoga se vidi da sakrivanje stidnog mjesta ima prednost nad formalnom sprovođenjem propisa o ihramu.

PRAVILO DRUGO:

NA GLAVI SE NE SMIJE NOSITI NIKAKVA KAPA NITI BILO KAKVA POKRIVKA, TJ. NIČIM SE NE SMIJE POKRIVATI NITI GLAVA, NITI LICE DIREKTNIM KONTAKTOM, ALI SE MOŽE KORISTITI SUNCOBRAN ILI STATI U HLAD NEKOG OBJEKTA

PRAVILO TREĆE:

NA NOGAMA SE NE SMIJE NOSITI OBUĆA KOJA POKRIVA STOPALO IZNAD ČLANAKA

Znači može se nositi plitka obuća koja ne pokriva članke nogu. Postoje mišljenja da obuća takođe ne smije biti šivana već samo ljepljena. Međutim isto tako postoje mišljenja se to odnosi samo na to da odjeća (a ne pojas i obuća) ne smije biti šivana. Preporučili bismo ovom prilikom nošenje papuča, sandala ili patika.

Navešćemo in-ša'-Allah još neke činjenice vezane za oblačenje muhrima na bazi hadisa iz Buharijine zbirke (druga knjiga):

- Ihram (dva komada platna) ne smije biti namirisan nakon što se ušlo u ihram (stanje ihrama). Rečeno je da muhrim ne smije nositi ništa što je dotakao šafran (kaćun), ili vers, a to se odnosi kako na muškarce tako i na žene.
- U uslovima evidentne i realne opasnosti od napada neprijatelja muhrim može nositi opasano oružje (ovo bi se moglo povezati i sa ajetima Kur'ana kojima se dopušta vjernicima odbrana u području Svetoga Hrama tj. Kabe, ali samo ako budu prvi napadnuti)

... i ne borite se protiv njih kod Časnog Hrama, dok vas oni tu ne napadnu. Ako vas napadnu, onda ih ubijajte! Neka takva bude kazna za nevjernike. A ako se prođu, pa Allah zaista prašta i Samilostan je.

2:191,192

(1.3.2.2.) PRAVILA IHRAMA VEZANA ZA TIJELO

PRAVILO PRVO:

SVE ŠTO RASTE NA TIJELU (DLAKE, NOKTI) TREBA PUSTITI DA RASTE

Znači zabranjeno je rezati nokte, odnosno rezati ili čupati dlake (ne samo dlake sa kose ili brade, već sve dlake koje rastu na bilo kojem dijelu tijela).

PRAVILO DRUGO:

NEMA MIRISANJA NITI BILO KAKVE KOZMETIKE TIJELA

Znači zabranjeno je mazanje tijela bilo kakvim uljima ili kremama za njegu ili bilo kakvim drugim kozmetičkim sredstvima, odnosno mirisanje tijela mirisima. Takođe je zabranjeno bojenje kose ili brade (kna) ili pak podvlačenje surme.

PRAVILO TREĆE:

DOZVOLJENO JE PRANJE TIJELA VODOM UZ UPOTREBU OBIČNOG SAPUNA BEZ MIRISA, ALI NIUKOM SLUČAJU NIJE DOZVOLJENA UPOTREBA MIRIŠLJAVOG SAPUNA, ŠAMPONA ILI NEKIH KOZMETIČKIH SREDSTAVA ZA ČIŠĆENJE KOJI U SEBI IMAJU JAK MIRIS

...

Pravila oblačenja i pravila vezana za tijelo i ihramu imaju karakter vadžiba hadždža, a to znači da je onaj ko prekrši ova pravila obavezan za kefaret zaklati mali kurban (ovca i sl.).

U vezi ovoga treba još istaći neke postupke Resulullaha, s.a.v.s., koji su zabilježeni u sljedećim hadisima iz Buharijine zbirke:

- Neki je čovjek u ihramu stavio miris šafrana na sebe i obukao ogrtač, te je pitao Resulullaha, s.a.v.s., o tome, a ovaj mu je rekao da miris sapere 3 puta i skine ogrtač (kako se da zaključiti iz teksta hadisa Resulullah, s.a.v.s., ovom prilikom nije spominjao nikakav otkup)²

² Sahihu-l-Buhari 2 knjiga, prevod Hasan Škapur str. 531

- Neki ashabi su liječili ranice na koži mazanjem kože, ali su mazanje vršili samo nečim što se jede (što je hrana a ne kozmetika, kao što je jestivo ulje, maslo, loj i slično)³. Liječenje u ihramu je inače dozvoljeno (zna se da se Resulullah, s.a.v.s., liječio puštanjem krvi i kad je bio u ihramu).

Ebu Hanifa je izvršio podjelu prekršaja pravila ihrama u dvije kategorije i to prema "intenzitetu". Te dvije grupe mogli bismo definisati kako slijedi:

(I) kategorija: prekršaj pravila ihrama koji je učinjen **u većem intenzitetu** (naprimjer namirisao je cijelu ruku namjerno ili nenamjerno svejedno bitno je da je cijela ruka namirisana i slično tomu...) **i/ili u dužem vremenu** (naprimjer nosio je kapu ili pokrivač na glavi cio dan). Ovakvi prekršaji zahtijevaju kefareta.

(II) kategorija: prekršaj pravila ihrama bio je učinjen **u manjem intenzitetu** (naprimjer namirisao je manji dio ruke ili tijela - ne čitav organ ili tijelo već samo manji dio) **i/ili u kraćem vremenu** (naprimjer nosio je kapu na glavi dio dana ili je u zaboravu stavio pa kratko nakon toga skinuo i slično...). Ovo zahtjeva da se podijeli sadaka, jasno u manjem iznosu nego što je propisano kefaretom.

Ovako se mogu otprilike shvatiti generalno fikhska pravila, koja se mogu izvući iz literature o hadždžu. Uglavnom treba se dobro paziti da se ne prekrše propisi, a ako se to ipak desi, preporučili bismo da se postupa sa što većim strahom od Allaha, dž.š., koliko čovjek može osjetiti, odnosno sa što više tevbe (pokajanja) i pouzdanja u Allahovu milost.

(1.3.2.3.) PRAVILA PONAŠANJA

Navodimo ajete Kur'ana časnog koji govore o ovoj temi:

Hadždž je u određenim mjesecima. Onom ko se obaveže da će u njima obavljati hadždž nema snošaja sa ženama i nema ružnih riječi i nema svađe u danima hadždža. A za dobro koje učinite Allah zna. i onim što vam treba za put opskrbite se. A najbolja opskrba je Bogobožnost. i Mene se bojte, o razumom obdareni!

2:197

U literaturi je zabilježeno da je povod objave ovog Ajeta bio taj što su neki ashabi pošli na hadždž odnosno umru, a da nisu htjeli nositi sa sobom nikakvu opskrbu već su govorili: "Mi idemo Allahu, dž.š., u goste samo se na Njega oslanjamo!", a poslije su na hadždžu prosili, pa je Allah, dž.š., objavio gornji ajet.

Iz ovog ajeta mogu se izvući dvije pouke:

1. Hadždž i umra su šarti imovinske prirode i to znači da nije dužan i ne treba ići onaj ko ne može finansirati put - za put se treba materijalno opskrbiti
2. Najbolja je opskrba - Bogobožnost što znači da osim što čovjek treba paziti šta će i koliko od materijalne opskrbe ponijeti na put, **on mora još više i preciznije voditi računa kako će se na tom putovanju ponašati** kako se hadždž ne bi pretvorio (sačuvao nas dragi Allah, dž.š., toga) u obični turizam.

³ Sahihu-l-Buhari 2 knjiga, prevod Hasan Škapur str 532, 533

Važnost i značaj ispravnog ponašanja na hadždžu i umri vidi se i iz sljedećeg ajeta:

O vjernici, ne omalovažavajte Allahove odredbe hadždža, ni sveti mjesec, ni kurbane, naročito one ogrlicama obilježene, ni one ljude koji su krenuli ka Časnom Hramu želeći nagradu i naklonost Gospodara svoga. A kad obrede hadždža obavite, onda loviti možete. I neka vas mržnja koju prema nekim ljudima osjećate, zato što su vam spriječili pristup Časnom Hramu, nikako ne navede da ih napadnete! Jedni drugima pomažite u dobročinstvu i čestitosti, a ne sudjelujte u grijehu i neprijateljstvu. I bojte se Allaha jer Allah strašno kažnjava!

5:2

Postoje dvije predaje u islamskoj literaturi vezane za povod prednjeg ajeta. Po jednoj predaji kaže se da su neki ashabi htjeli da presretnu jednog munafika koji je bio pošao da prodaju robu hadžijama i da mu oduzmu svu robu. Međutim na bazi teksta ajeta mi ovdje smatramo da je ispravna druga predaja po kojoj je rečeno da su ashabi po povratku sa Hudejbije, gdje su im prethodno mušrici onemogućili da te godine uđu na sveto područje Mekke, sreli jednu drugu grupu mušrika koji su bili na putu za Mekku i htjeli su da za uzvrat i oni ove spriječe pristupu Mekki, ali je objavljen prethodni ajet.

Također možemo navesti i neke hadise koji govore o pitanju načina ponašanja hodočasnika u Mekki.

Prvo ćemo spomenuti hadise⁴ koji govore o hutbi Resulullaha, s.a.v.s., na Arefatu prilikom Oprosnog hadždža. U više hadisa se govori o toj hutbi i mi je ovom prilikom nećemo citirati već ćemo samo podsjetiti na neke njene važne elemente:

- Resulullah, s.a.v.s., je prvo istaknuo da je to sveti dan (jevnu arefe) u svetom mjesecu (zulhidždže) na svetom mjestu (Arefat), a onda je nastavio da je svakom muslimanu život, čast i imetak njegovog brata muslimana **jednako svet** kao što je svet taj dan, taj mjesec i to mjesto.
- Prethodno navedno je Resulullah, s.a.v.s., ponovio više puta **i rekao da ovo važi sve do Sudnjeg dana** i na kraju je rekao da oni koji su bili prisutni to prenesu onima koji su tada odsustvovali i još jednom naglasio da ljudi nakon njega nikako ne dozvole da se ponovo vrate u nevjerovanje (kufr) tako što će se međusobno ubijati.

Zatim navodimo još neke hadise⁵ u kojima je Resulullah, s.a.v.s., govorio o svetosti samog grada Mekke u vrijeme njegovog oslobađanja od mušrika. U tim hadisima se govori uglavnom sljedeće:

- Allah dž.š. je učinio Mekku svetim područjem još od samog stvaranja nebesa i zemlje i ona ostaje svetom sve do Sudnjeg dana.
- Da je oduvijek (od stvaranja nebesa i zemlje) i zauvijek (do Sudnjeg dana) u Mekki bila zabranjena borba i proljevanje krvi i da je jedino Allah, dž.š., dopustio njemu (Resulullahu Muhammedu, s.a.v.s.) voditi borbu u Mekki i to samo u određeni dan (dan oslobađanja Mekke od mušrika), u stvari ne ni čitav dan već samo dio dana. Nakon toga je Mekka ponovno poprimila svoju svetost, koja ostaje na snazi sve do Sudnjeg dana i da ono što je bilo dopušteno Resulullahu s.a.v.s. (borba u Mekki) neće biti dopušteno nikom poslije njega. Mi ovdje ne možemo izbjeći citiranje sljedećeg Ajeta: **...i ne borite se protiv njih kod Časnog Hrama, dok vas oni tu ne napadnu. Ako vas napadnu onda ih ubijajte..., a ako se prođu, pa Allah prašta i Samilostan je** (vidi 2:191, 192), a Allah dž.š.

⁴ Sahihu-l-Buhari 2. knjiga, prevod Hasan Škapur str. 664, 665

⁵ Sahihu-l-Buhari 3. knjiga, prevod Hasan Škapur str. 55, 56, 57

najbolje zna. Uglavnom poznato je da je Mekka oslobođena bez ikakvih većih i značajnih bitaka, odnosno da je bila oslobođena mirnim putem, pa tako ni ova borba za koju se u ovim hadisima govori da je bila dopuštena Resulullahu, s.a.v.s., nije, ustvari, niti uzela nikakvog značajnijeg učešća u zbivanjima na dan oslobođenja Mekke.

- Nijednom čovjeku koji vjeruje u Allaha, dž.š., i Sudnji dan nije dopušteno u Mekki proliti krv (ljudi i životinja, osim naravno kurbana), sjeći drveće i trnje, čupati travu, razgoniti divljač koja se kreće na tom prostoru, niti uzeti izgublenu stvar bez prethodnog oglašavanja i čekanja da se javi njezin vlasnik. Prenosioci ovih hadisa dodaju da se razgonjenjem divljači Mekke smatralo čak i to da se pomaknu životinje iz hlada kako bi čovjek sjeo u taj hlad.

Na kraju možemo navesti i hadise⁶ koje govore o tome koje životinje je dopušteno ubiti u svetoj zoni grada Mekke. To su prema tim predajama: vrana, kobac, miš, pas koji napada ljude, škorpija i zmija otrovnica. Ove životinje mogu biti ubijene i od strane muhrima i od strane onoga ko nije u ihramu. Ostale životinje mogu biti ubijene samo sa razlogom (lov-ali samo za onoga ko nije u ihramu, klanje domaćih životinja, samoodbrana od zvijeri i slično).

Pravila ponašanja muhrima (čovjeka koji je u ihramu) mogu se razvrstati kako slijedi:

(1.3.2.3.1.) KLONITI SE ŽENA

Ovo pravilo možemo prikazati kao slijed narednih naredbi koje bi muhrim trebao poštovati:

- NE GLEDAJ ŽENE STRASNO
- NE MAŠTAJ NITI MISLI O ŽENAMA STRASNO
- NE RAZGOVARAJ O ŽENAMA I SA ŽENAMA SA STRAŠĆU
- NE DODIRUJ ŽENE SA STRAŠĆU
- NEMOJ SPOLNO OPĆITI SA SVOJIM ŽENAMA I ROBINJAMA

Ako pokušamo sve gornje principe vezane za ovo pravilo ponašanja u ihramu sažeti u jednu rečenicu, ona bi mogla glasiti otprilike ovako: **Dok si u ihramu pokušaj ne obraćati pažnju na žene - kao da tu one uopće nisu prisutne.** Naravno da ovo ne treba shvatiti u vulgarnom smislu ili pak u smislu potcjenjivanja žene i njezine ličnosti. Riječ je samo o tome da muhrim svoju strast treba nastojati što je moguće više uspravati i umiriti dok traje vrijeme ihrama. **Ovo, naravno ne znači da je zabranjeno uopće kontaktirati sa ženama, naprotiv kontaktirati se može i dok si u ihramu, ali taj kontakt ne smije biti praćen strašću.**

⁶ Sahihu-l-Buhari 3. knjiga, prevod Hasan Škapur str. 53, 54

Ovo pravilo je vadžib hadždža i umre, a onaj dio koji zabranjuje spolni odnos predstavlja čak i šart (ruk) hadždža i umre:

Hadždž je u određenim mjesecima. Onom ko se obaveže da će u njima obavljati hadždž nema snošaja sa ženama i nema ružnih riječi i nema svađe u danima hadždža. A za dobro koje učinite Allah zna. i onim što vam treba za put opskrbite se. A najbolja opskrba je Bogobožnost. i Mene se bojte, o razumom obdareni!

2:197

Ako neko obavi spolni odnos sa ženom prije okončanja boravka na Arefatu pokvaren je hadždž i učinjen težak grijeh, jer je prekršena naredba Allaha, dž.š., navedena u gornjem ajetu.

Prema hanefijskom mezhebu kaže se da ako se odnos desi nakon Arefata, a prije tavafi ifade (glavnog tavafa), kažu da se može otkupiti klanjem velikog (isključivo velikog) kuršana (deva ili goveče). Ovo bi bilo ono što je vezano za spolni odnos.

Što se tiče ostalih naredbi vezanih za ovo pravilo ponašanja u ihramu (pravilo žena) koje su prethodno navedene one, kao što smo već rekli, imaju karakter vadžiba i ako se prekrše potreban je kefarec (klanje malog kuršana).

Smatra se da je ovo pravilo ponašanja u ihramu prekršeno u sljedećim slučajevima:

1. Ako dođe do spolnog odnosa (odnosom se smatra i sam dodir spolnih organa)
2. Ako dođe do ejakulacije zbog dodira, riječi, misli ili pogleda
3. Ako dođe do erekcije sa i bez mezijje (mezijja - sekret koji izlazi iz penisa prilikom spolnog uzbuđenja prije ejakulacije) zbog dodira, riječi, misli ili pogleda

Ako do ovoga dođe u snu to se uopće ne smatra prekršajem.

Ovdje se postavlja pitanje šta biva kada se doživi spolno uzbuđenje u ihramu, ali ne tako jakog intenziteta da bi došlo do erekcije i ejakulacije. O ovome u literaturi nalazimo sljedeće: "Hadžija je dužan zaklati veliko bravče ako bi sa razjarenom strasti makar se i dotakao žene, a pogotovu ako je bilo šta više"⁷; ili na drugom mjestu: "Biće dužan (hadžija) kefarec učiniti: ...kad bude seksualno nadražen, tj. kao kad naprimjer ljubi ženu i sl., bez obzira da li je ejakulirao ili ne."⁸ Na trećem mjestu se pak kaže da mali kuršan kao kefarec zahtijeva "ljubavna igra kao što je poljubac i slično."⁹

Šta tačno znače riječi "razjarena strast" ili "seksualno nadražen" tačno? Da li se to odnosi samo na erekciju (sa ili bez mezijje) ili se to odnosi čak i na manji osjećaj uzbuđenja koji se uspije suzbiti prije pojave erekcije? Gdje je dakle granica koja zahtijeva kefarec? Sudeći prema gornjim navodima stvar je veoma stroga i to je razlog više da se čovjek dobro pripazi žena dok se nalazi u ihramu i uzda se u Allahovu Milost.

⁷ Muhamed Seid Serdarević "Fikhu-l-ibadat", peto izdanje; Sarajevo, 1994. str. 121

⁸ Abdurahman Hukić "Kako ću obaviti Hadždž", peto izdanje; Sarajevo, 1989. str. 76

⁹ Ali bin Ferid el Hindi "Skracena zbirka fikskih propisa", organizacija preporoda islamske tradicije Kuvajt, odbor za BiH; str. 92

(1.3.2.3.2.) BOGOBOJAZNOST, SABUR I ISLAMSKI EDEB:

... strah od Allaha dž.š. ... bježanje od svih ružnih i zlih misli, riječi i djela ... bježanje od svih grijeha (čak i od onih sitnih) ... najljepše misli, riječi i djela ... ljubav i samilost prema svim ljudima i svim ostalim Allahovim stvorenjima ... strpljenje "bez granica" pod ihramskim ograničenjima, u gužvi i pod žarkim arabijskim suncem ...

(1.3.2.3.3.) SELAM (MIR) SA SVIM ALLAHOVIM STVORENJIMA (LJUDIMA, ŽIVOTINJAMA BILJKAMA)

- **SELAM LJUDIMA** Hadždž je u svetom mjesecu (Zulhidždžetu) kada je inače zabranjeno ratovanje i kada se ne smije sudjelovati u grijehu i neprijateljstvu već se treba pomagati u dobročinstvu i čestitosti (ovo je inače dužnost u svim svetim mjesecima na svim mjestima, a ne samo za vrijeme hadždža). Isto tako hadždž se obavlja u svetoj zoni grada Mekke, grada koji je Allah, dž.š., od samog početka stvaranja svijeta odredio svetim i koji takav ostaje sve do Sudnjega dana, grada u kojem je zabranjeno učiniti nasilje ili proliti krv ili učiniti neku štetu bilo kakvom živom biću (o ovome smo već govorili). Prema tome iz ovoga je sasvim jasno da svo ophođenje sa ljudima u ihramu mora biti ispunjeno ljubavlju, dobročinstvom, milošću, blagošću i strpljenjem. Sa ljudima zaista tada treba biti u miru (selamu)
- **SELAM ŽIVOTINJAMA** nijednoj životinji za vrijeme obavljanja hadždža u zoni svetog grada Mekke (osim naravno kuršana) ne smije biti proljevena krv, ne smije se svjesno i namjerno niti insekt ubiti. Po hanefijskom mezhebu¹⁰ ako se ubije insekt u haremu Mekke treba učiniti kefaret sadakom pa makar i u simboličnom iznosu. Za vrijeme obavljanja hadždža najstrožije je zabranjeno loviti na kopnu dok je lov u moru dozvoljen:

... dok obred hadždža obavljate nije vam dozvoljeno da lovite ...

5:1

O vjernici, Allah će vas dovesti u iskušenje sa divljači koja će biti nadohvat ruku vaših i kopalja vaših - da Allah ukaže na onoga koji Ga se boji kad ga niko ne vidi. A onoga ko i poslije toga nasilje učini čeka bolna patnja.

5:94

O vjernici ne ubijajte divljač dok obavljate obrede hadždža! Onome od vas ko je hotimično ubije kazna je da jednu domaću životinju, čiju će vrijednost procijeniti dvojica vaših pravednih ljudi, pokloni Kabi, ili da se iskupi time što će, ravno tome, nahraniti siromahe ili postiti, da bi osjetio pogubnost postupka svoga. A Allah je već oprostio ono što je bilo. Onoga ko to opet uradi Allah će kazniti. Allah je Silan i Strog.

5:95

Vama se dopušta da u moru lovite i da ulov jedete, da se njime vi i putnici koristite, a zabranjuje vam se da na kopnu lovite dok obrede hadždža obavljate. I bojte se Allaha, pred Kojim ćete se sabrati

5:96

- **SELAM BILJKAMA** u Mekki je inače, a pogotovu u vrijeme obavljanja hadždža zabranjeno:

¹⁰ Muhamed Seid Serdarević "Fikhu-l-ibadat", peto izdanje; Sarajevo, 1994. str. 122

- Sjeći drveće
- Sjeći trnje
- Brati cvijeće, otkidati lišće, čupati travu, lomiti granje i sl.

U vezi sa ovim želimo napomenuti da muhrim može jesti meso ulovljeno divljači (koja je ulovljena za vrijeme hadždža), ali samo pod sljedećim uslovima:

- Divljač mora biti ulovljena od strane nemuhrima (osobe koja nije u ihramu)
- Niko od muhrima (osoba koje su u ihramu) nikako nije smio na bilo koji način sudjelovati u ulovu (čak ni tako da samo pokaže gdje se životinja nalazi)

O ovome se govori u III knjizi Buharijine zbirke hadisa¹¹. Takođe niko od muhrima ne smije primiti na poklon živu ulovljenu divljač. Spomenućemo hadis¹² u kome se kaže da je neki čovjek htio pokloniti živog, ulovljenog divljeg magarca Resulullahu, s.a.v.s., ali je on to odbio primiti zato što je bio u ihramu.

Isto tako napominjemo da muhrim može trgovati za vrijeme hadždža, ali pod uslovom da ne trguje sa ulovljenom divljači, njezinim mesom, kožom i slično (ne smije trgovati ni sa čime što mu je kao muhrimu zabranjeno). Navodimo predaju¹³ od Ibn 'Abbasa r.a. da je rekao: "Ukaz, Medžinne i Zu-l-Medžaz su bile pijace u vrijeme džahilijeta, pa su (muslimani) osjetili nelagodnost da trguju za vrijeme Hadždža, pa je sišao Ajet koji govori o hadždžskom mevsimu (sezoni): **"Nije vam grijeh da tražite dobrote (trgovinom) od vašeg Gospodara."** (2:198).

(1.3.3.) PRESTANAK IHRAMA

Ihram hadždža prestaje postepeno u dvije faze:

Kada se bace kamenčići na Akabi (1. Dan Kurban Bajrama-10. zulhidžde) nastupa prvo oslobađanje od ihramskih obaveza, a to znači da se sva pravila ihrama gase **osim pravila o klonjenju od žena** – jedino to pravilo ostaje još na snazi.

Kada se obavi tavafi ifada (glavni tavaf) tada nastupa definitivno oslobađanje od ihramskih ograničenja. Tada prestaje važiti i ovo pravilo ihrama (pravilo klonjenja od žena). Jedino ako sa'j nije prethodno obavljen kod pozdravnog tavafa (tavafi kudum), tada se isti mora obaviti nakon tavafi ifade i u tom slučaju tek kada se i sa'j obavi onda prestaje i važiti i ovo posljednje pravilo ihrama.

Ovako su ove stvari formulisane prema hanefijskom mezhebu. Međutim postoje i drugačije formulacije ovog pitanja kao naprimjer sljedeća:¹⁴

"Hadždžija skida ihrame nakon što obavi dva od sljedeća tri obreda:

1. bacanje kamenčića
2. brijanje (šišanje) glave

¹¹ Sahihu-l-Buhari 3. knjiga, prevod Hasan Škapur str. 46 do 50

¹² Sahihu-l-Buhari 3. knjiga, prevod Hasan Škapur str. 51

¹³ Bilježi je Muslim, a mi je, ovom prilikom, prenosimo iz knjige "Rijadus-salihin"-Vrtovi pobožnih autora Muhjuddin Jahja b. Šeref en-Nenevija, objavljene u Travniku 1994.; red. br.1292, str 162

¹⁴ Ali bin Ferid el Hindi "Skraćena zbirka fikhskih propisa", organizacija preporoda islamske tradicije Kuvajt, odbor za BiH; str. 97

3. glavni tavaf (tavafi ifada).

Kada obavi dva od navedena tri obreda sve mu je dozvoljeno osim spolnog općenja i sklapanja braka, a kada obavi i treći obred onda mu je i to dozvoljeno.”

(1.3.4.) SMRT MUHRIMA (KAKO SA NJIM POSTUPITI)

Odgovor na ovo pitanje može se vidjeti iz hadisa¹⁵ u kome se kaže da je neki čovjek na Arefatu pao sa deve i slomio vrat. Tada je Resulullah, s.a.v.s., rekao: “Okupajte ga i zamotajte, a ne pokrивajte mu glavu i ne stavljajte mu miomiris, jer će on biti proživljen učeći telbijju.”

. . .

Kao zaključak ovog poglavlja o ihramu i njegovim ograničenjima (pravilima) interesantno je izvršiti sljedeću usporedbu i izvući sljedeći zaključak:

Ako uzmemo u obzir da je hadždž životno čišćenje od grijeha i da onaj ko ga bez greške obavi biva čist od grijeha kao na dan svog rođenja i ako zatim to uporedimo sa postom koji predstavlja godišnje čišćenje od grijeha i koji je naređen ljudima “da bi se grijeha klonili” (“**O vjernici! Propisuje vam se post, kao što je propisan onima prije vas, da biste se grijeha klonili**” 2:183), mi vidimo da i ihram (kao srčika obreda tokom hadždža i umre) i post imaju zajednički element odricanja od dunjalukih užitaka i da je to odricanje na neki način povezano sa čišćenjem ljudskog srca od grijeha. Ako još uzmemo u obzir i naprijed citirani govor hz Alija ibn Ebi Taliba, r.a., o hadždžu i umri, mi možemo vidjeti **kako je zaista korijen svih ljudskih grijeha u njihovim željama, prohtjevima i strastima vezanim za dunjaluk kao i u želji za isticanjem svoga “ja” (kiburu-oholosti)**, te da ne može doći do čišćenja od grijeha ili njihova izbjegavanja bez uspostavljanja vlasti i kontrole nad strastima. Odatle se vidi i sama srčika vjere Islama općenito - OSLOBODITI SE ROBOVANJA SEBI KAKO TVOJE STRASTI NE BI BILE TVOJI BOGOVI VEĆ TVOJI ROBOVI I KAKO BI ONDA IMAO PROSTORA DA ROBUJEŠ BOGU ISTINSKOME, ALLAHU, DŽ.Š., KOJI DRUGA NEMA.

(1.4.) TAVAF I SA’J

TAVAF je obilaženje oko Kabe u sedam krugova, a SA’J je hodanje i trčanje od Safe do Merve sedam puta, pri čemu prvo hodanje i trčanje počinje sa Safe a sedmo završava na Mervi. **Osnovno je pravilo da se sa’j ne može obaviti a da prethodno nije obavljen tavaf** i zato ovdje ta dva obreda obrađujemo zajednički. Prema tome sa’j se uvijek vrši isključivo nakon obavljenog tavafa, s time što se može napraviti vremenska pauza između ova dva obreda, ali je najbolje sa’j obaviti odmah nakon tavafa.

Sa’j se ne mora obavljati nakon svakog tavafa, ali se ne može obavljati ako prethodno nije obavljen tavaf. Drugačije rečeno tavaf nije uslovljen sa’jem, ali sa’j jeste uslovljen prethodnim tavafom.

---

¹⁵ Sahihu-l-Buhari 3. knjiga, prevod Hasan Škapur str. 67

(1.4.1.) TAVAF

Tavaf je obilaženje oko Kabe koje se čini u sedam krugova tako da se Kabi bude okrenuto lijevim ramenom (smjer tavafa je suprotan smjeru kazaljke na satu). Zajedno sa Kabom se obilazi i polukružni prostor do sjeverozapadnog zida, omeđen polukružnim, niskim zidom, koji se zove "Hidžr". Taj prostor se obilazi zbog toga **što je to de facto dio Kabe**. Naime originalna građevina nije bila u obliku kocke već je imala polukružni dio prema sjeverozapadu, odnosno prema svetoj zemlji na području današnje Palestine i (možda) dijelova današnje Sirije i Jordana, koju je Allah, dž.š., blagoslovio i dao Ibrahimu, a.s., i njegovim potomcima da tamo borave. Kada se vršila obnova Kabe nakon nekog rušenja, Kurejšije nisu imali dovoljno sredstava da obnove kompletnu Kabu tako da je ona obnovljena u današnjem obliku. Kasnije je Resulullah, s.a.v.s., nakon oslobođenja Mekke, razmišljao o tome da Kabu preuredi u originalni oblik, tako da Hidžr doda Kabi, da spusti vrata na sjeveroistočnom zidu i otvori vrata na suprotnom, jugozapadnom zidu; ali je od toga odustao. O ovome govore vjerodostojni hadisi koje nalazimo u Buharijinoj zbirci.¹⁶ Takođe možemo navesti i to da se u islamskoj literaturi nalaze i izjave da je Ismail, a.s., ukopan u prostoru Hidžra (govori se da je tu i Hadžera, r.a., ukopana), a samo Allah, dž.š., sve zna.

U sklopu obreda hadždža obavljaju se sljedeći tavafi:

TAVAFI KUDUM (POZDRAVNI TAVAF) – obavlja se po dolasku u Mekku pa do izlaska na Arefat.

TAVAFI IFADA (GLAVNI HADŽDŽSKI TAVAF) – obavlja se **nakon Arefata** pa, teoretski, do kraja života, a u stvarnosti obavlja se u jednom od dana Kurban-Bajrama (KB). Najbolje ga je obaviti 1. dan (KB) nakon klanja kurbana i brijanja/šišanja glave.

TAVAFUL VEDA (OPROSNI TAVAF) – obavlja se pred sami odlazak iz Mekke (nikako ne prije toga).

TAVAFI IFADA je **šart hadždža i nikakav kefaret ga ne može nadoknaditi**, što znači da je onome, ko izostavi tavafi ifadu, hadždž ništavan.

TAVAFI KUDUM I TAVAFUL-VEDA su prema mišljenjima nekih alima sunneti hadždža pa prema njima nije potreban kefaret ako se izostave. Međutim prema hanefijskom mezhebu tavafi kudum se takođe smatra sunnetom, ali se tavafi veda (oprosni tavaf) smatra vadžibom svima osim stanovnicima grada Mekke. Dakle prema hanefijskom mezhebu eventualno izostavljanje oprosnog tavafa zahtijeva kefaret (otkup). Ovdje je bitno napomenuti da prema hanefijama postoji mogućnost da se **tavafi veda (oprosni tavaf) zamijeni obavljanjem bilo kojeg drugog tavafa (čak i nafile) koji se obavi malo prije odlaska iz Mekke**. Smatramo da je ispravnije smatrati tavafi veda vadžibom s obzirom na vjerodostojnu predaju¹⁷ da je Ibn Abbas, r.a., rekao: "Ljudima je naređeno da posljednja njihova obaveza bude Kaba (tavaf oko nje), samo što je to olakšano (neobavezno) osobi sa menstruacijom."

Vezano za temu tavafa želimo još spomenuti i hadis¹⁸ u kome se kaže da je Resulullah, s.a.v.s., po dolasku u Mekku obavio tavaf i sa'j i da se nakon toga nije približavao Kabi sve dok se nije vratio sa Arefata.

Mišljenja smo da bi se ovaj hadis mogao shvatiti kao želja Resulullaha, s.a.v.s., da ljudima što više olakša obrede hadždža i umre (poznato je da su svi njegovi postupci uzimani, a i danas se uzimaju kao izvjesna dužnost za sve muslimane), a to zaista u

¹⁶ Sahihu-l-Buhari 2. knjiga, prevod Hasan Škapur str. 565,566

¹⁷ Sahihu-l-Buhari 2. knjiga, prevod Hasan Škapur str. 675

¹⁸ Sahihu-l-Buhari 2. knjiga, prevod Hasan Škapur str. 593

današnjim uslovima i jeste veliko olakšanje, jer u slučaju da je Resulullah, s.a.v.s., više puta obavljao tavaf nakon pozdravnog tavafa a prije Arefata, to bi neki smatrali obavezom. Međutim vjerujemo da se ovakav postupak ne bi smio shvatiti u tom smislu da ljudi ne trebaju da obavljaju nafila-tavafe i prije odlaska na Arefat. Čak štaviše mišljenja smo da je jako lijepo i korisno za ljude da obavljaju nafila-tavafe što više mogu, ali se to ne smije shvatati kao dužnost. To je, po nama, svrha ovakvog Resulullahovog, s.a.v.s., postupka, pogotovu zbog toga što nama nije poznato da postoji ikakav dokaz za to da je pokuđeno ili zabranjeno obavljanje tavafa-nafile, dok sa druge strane imamo mnogobrojne i nepobitne dokaze i kroz ajete Kur'ana i kroz vjerodostojne hadise o tome koliki je značaj Kabe i koliko su veliki fadileti boravka u njezinoj blizini.

(1.4.1.1.) UVJETI TAVAFI

Zatim neka sa sebe prljavštinu uklone, neka svoje zavjete ispune i neka oko Hrama drevnog obilaze.

22:29

Ovim ajetom je tavaf potvrđen kao šart hadždža. Isto tako mi iz njega saznajemo da su čistoća tijela i čistoća odjeće uvjeti obavljanja tavafa. Prema tome da bi neko obavio tavaf on mora imati taharet (abdest i gusl), mora pokriti one dijelove tijela koje mora pokriti u salatu (namazu) i naravno odjeća mora biti čista. Vidimo dakle da su uvjeti tavafa, u smislu čistoće i odjeće, isti kao i uvjeti salata.

Međutim u hanefijskom mezhebu postoji stav da se taharet tavafa smatra samo vadžibom i tako se dopušta mogućnost obavljanja tavafa i bez tahareta (odnosno ako se on izgubi), ali uz obavezni kefaret (otkup) ukoliko se tavaf ne obnovi pod taharetom. Hanefijski fakihi te kefarete navode kako slijedi:

TAVAFI IFADA (GLAVNI TAVAF)	ako se obavi džunup kefaret je veliki kurban (deva, goveče i slično) ako se obavi bez abdesta kefaret je mali kurban (ovca i slično)
TAVAFUL VEDA (OPROSNI TAVAF)	ako se obavi džunup kefaret je mali kurban ako se obavi bez abdesta kefaret je sadaka u visini sadekai fitra

No u svakom slučaju, na bazi naprijed citiranoga ajeta Milostivog (**...neka sa sebe prljavštinu uklone...**), nema sumnje da je najbolje, kada se boravi u Haremu, čuvati taharet. A ako stvari pogledamo i sa njihove praktične strane, jasno nam je uočiti da je mnogo lakše uzeti abdest ili gusl, nego li ispunjavati sve one, naprijed navedene uvjete. Znači treba se držati sljedećeg pravila: **Nema ulaska u Mesdžidul haram bez tahareta, a ako ga se unutra izgubi, treba izaći i obnoviti ga.** Ako se zbog gužve zaista ne bi imalo mogućnosti izaći i obnoviti abdest (taharet) i ne bi moglo iste ibadete obaviti kasnije u stanju čistoće, onda ostaju Allahove riječi: **Allah nikoga ne opterećuje preko mogućnosti njegovih ...** (2:286) i molba Njemu za oprost uz pouzdanje u Njegovu neograničenu milost. Dakako, u ovom slučaju moraju se izvršiti navedeni kefareti.

(1.4.1.2.) PRAVILA TAVAFI

PRAVILO PRVO:

MORAJU SE ISPUNITI UVJETI TAVAFI (IMATI TAHARET I POKRITI STIDNA MJESTA NA ŠERIJATOM PROPISANI NAČIN)

Ako je osoba u ihramu, sunnet je otkriti desno rame, a pokriti lijevo.

PRAVILO DRUGO:

SVAKI KRUG OBAVEZNO POČETI OD HADŽERU-L-ESVEDA (CRNOG KAMENA)

U stvari svaki krug bi trebalo započeti sa "istilamom", odnosno obredom ljubljenja Hadžeru-l-esveda (bismilla; tekbir - "Allahu Ekber"; tehlil - "La ilahe il-Allah" i na kraju poljubac).

Međutim pošto je ovo prosto neizvodivo u gužvi koja vlada oko Hadžeru-l-esveda u današnje vrijeme, primjenjuju se sljedeće zamjene za poljubac: pokušati rukom dotaći Hadžeru-l-esved pa poljubiti taj dio ruke; ako se ne može onda pokušati dotaći Hadžeru-l-esved nekim predmetom (štapom ili nečim sličnim) pa poljubiti taj predmet po površini dodira; a ako ne može niti ovo onda se zastane malo u pravcu Hadžeru-l-esveda (taj pravac je označen tamnom bojom popločanog kamena - za razliku od ostalog popločanog bijelog kamenja, a i drugim vidnim oznakama tako da ne bi trebalo biti zabune), pokaže se sa ispruženim dlanovima prema Hadžeru-l-esvedu i potom se poljube dlanovi (ovaj simbolički poljubac je jedino što, danas, najveći broj hadžija može uraditi kada je u pitanju istilam). Jasno i kod obavljanja bilo koje od ovih zamjena za poljubac potrebno je proučiti bismillu, tekbir i tehlil.

PRAVILO TREĆE:

PRAVI SE SEDAM KRUGOVA OKO KABE HODAJUĆI, TAKO DA DOTIČNOM KABA BUDE SA LIJEVE STRANE

Ne smije se praviti ni manje ni više od sedam krugova u jednom tavafu. Pravilo je da se tavaf obavlja hodajući, ali oni koji su iznemogli, invalidi ili bolesni mogu obaviti tavaf tako da ih se nosi u nosiljci ili vozi u invalidskim kolicima. Kabi se, prilikom tavafa, mora biti okrenut svojim lijevim bokom (tavaf se obavlja u smjeru suprotnom od smjera kazaljke na satu).

PRAVILO ČETVRTO:

SUNNET JE U NEKIM¹⁹ TAVAFIMA NA PRVA TRI KRUGA ČINITI "REML" – IĆI ŽURNO KRATKIM KORACIMA I TRESKAJUĆI RAMENIMA – DOK SE OSTALA ČETIRI KRUGA IDU NORMALNIM HODOM

U literaturi²⁰ nalazimo hadise o remlu u kojima se govori uglavnom sljedeće:

- Resulullah, s.a.v.s., je sa ashabima jednom prilikom obavljao tavaf, a mušrici su ih ismijavali govoreći kako su oni iscrpljeni groznicom Jesriba (Medine).²¹ Tada je Resulullah, s.a.v.s., naredio da se ide trčkarajući (reml) u prva tri kruga tavafa, a da se u preostala četiri kruga ide normalnim hodom i samo je – kako to govori

¹⁹ Po hanefijskom mezhebu reml se vrši kod tavafi kuduma, a ako tada nije obavljen onda kod tavafi ifade. Drugi opet kažu (vidi Ali bin Ferid el Hindi "Skraćena zbirka fikhskih propisa", organizacija preporoda islamske tradicije Kuvajt, odbor za BiH; str. 93) da se reml čini samo kod tavafa iza kojih slijedi sa'j kao što su tavafi kudum ili tavafi ifada.

²⁰ Sahihu-l-Buhari 2. knjiga, prevod Hasan Škapur str. 580,581

²¹ Riječ je o groznici od koje je hronično oboljevalo stanovništvo tog područja i to je sve trajalo dok jednom prilikom Resulullah s.a.v.s. nije zamolio Allaha dž.š. da ih oslobodi te groznice i ta mu je dova ispunjena.

jedan od prenosilaca hadisa – samilost prema ashabima spriječila Resulullaha, s.a.v.s., da ne naredi reml u svim krugovima tavafa.

- U komentarima ovih hadisa navode se riječi Ibn Abbasa, koje je on izrekao nakon preseljenja Resulullaha, s.a.v.s., na ahiret, gdje je rekao da ko hoće neka čini reml, a ko hoće neka ga ne čini, zato što je to Resulullah, s.a.v.s., svojevrmeno naredio muslimanima samo zato da bi oni pred mušricima pokazali svoju snagu i odvažnost iako su bili iscrpljeni od dugog puta iz Medine.
- Takođe se u komentarima govori da mnogi učenjaci ističu neobaveznost remla (u stvari tu nije navedeno da je ijedan učenjak rekao da je reml u današnjim uslovima obaveza) i da po nekima od njih reml u današnjem vaktu više i nema smisla jer danas, el-hamdu lillahi, nema mušrika (mnogobožaca) u Mekki.

Prema tome reml se smatra sunnetom i hadždžskih i umranskih tavafa, te se prepušta hadžiji na volju hoće li ga obavljati ili ne. U današnjem vaktu treba svakako voditi računa i o velikim gužvama koje vladaju na Hadždžu i o tome da se ne smije smetati drugim hadžijama.

PRAVILO PETO:

KADA SE UPOTPUNI SVIH SEDAM KRUGOVA TAVAFI OBAVEZNO SE KLANJAJU DVA REKATA TAVAFSKOG SUNNETA I TO PO MOGUĆNOSTI NA PROSTORU IZA MEKAMI – IBRAHIMA

U literaturi²² se navodi da se na prvom rekatu uči sura el-Kafirun, a na drugom rekatu sura el-Ihlas, što je najvjerovatnije sunnet Resulullaha, s.a.v.s. (zašto bi drugačije bilo navedeno u ozbiljnoj islamskoj literaturi).

I učinili Smo Hram utočištem i sigurnim mjestom ljudima. "Neka vam mjesto na kome je stajao Ibrahim bude prostor iza kojeg ćete molitvu obavljati!"- i Ibrahimu i Ismailu smo naredili:"Hram Moj očistite za one koji ga budu obilazili, koji budu tu boravili i koji budu molitvu obavljali."

2:125

Ovaj ajet govori o "mjestu na kome je stajao Ibrahim (mekami Ibrahim)". Riječ je o jednom kamenu na kojem je stajao Halilullah (Allahov prijatelj) Ibrahim, a.s., i na kome su ostala udubljenja od njegovih stopala. Taj kamen se nalazi dvadesetak metara udaljen od sjeveroistočnog zida Kabe. Pravilo je da se dva rekata tavafskog sunneta klanjaju u prostoru iza mekami – Ibrahima. Nas ovom prilikom interesuje pitanje da li je valjano da ljudi klanjaju namaze ispred mekami – Ibrahima, odnosno na prostoru između njega i Kabe?! O ovome ćemo u tekstu koji slijedi, in-ša'-Allah, pokušati nešto reći.

Prvo treba napomenuti da se riječi dragoga Allaha, dž.š., o mekami Ibrahimu različito prevode na bosanski jezik. Tako Čaušević-Pandža ove mubarek riječi prevode: **...uzmite Ibrahimovo mjesto Hramom (za klanjanje)...**; a Mustafa Mlivo iste riječi prevodi: **...uzmite mjesto Ibrahimovo musallom (mjestom za klanjanje)...** Ove riječi (tačnije rečeno posebno prevod Čauševića i Pandže) bi se mogle shvatiti tako da vjernici mogu i trebaju svugdje po "mjestu Ibrahimovu" (u ovom kontekstu to bi bio čitav Mesdžidu-l-haram) činiti sedžu Allahu, dž.š.. Međutim, Besim Korkut iste riječi prevodi: **...neka vam mjesto na kome je stajao Ibrahim bude prostor IZA kojeg ćete molitvu obavljati...** - dakle prema ovom prevodu bi ispalo da niti jedan vjernik ne treba da klanja ispred mekami Ibrahima, već samo iza njega. Poznato je da se Besim Korkut u svom prevodu najviše držao Zamahšerijevog tefsira i da je neke ajete prevodio u skladu s tim tefsirima, ponekad odstupajući od direktnog značenja riječi. Da li je to i ovdje slučaj?! Da li se ovi ajeti mogu shvatiti tako da muslimani u Mesdžidu-l-haramu ne smiju klanjati ispred mekami Ibrahima, već samo iza njega?! Ovo, zaista treba dobro istražiti i ispitati kroz tefsire i vjerodostojne hadise. Naše mišljenje o ovome, prema znanju kojim trenutno raspolažemo, jeste da ne bi trebalo

²² Abdurahman Hukić "Kako ću obaviti Hadždž", peto izdanje; Sarajevo, 1989. str. 50

(barem sa sjeveroistočne strane Kabe) klanjati ispred mekama Ibrahima, već samo iza. Ovakvo mišljenje zasnovali smo na ajetu (2:124) gdje, između ostaloga, Allah, dž.š., Svome poslaniku i prijatelju Ibrahimu, a.s., kaže: **...Učiniću da ti budeš ljudima imam...** (Besim Korkut ove riječi prevodi **...Učiniću da ti budeš ljudima u vjeri uzor...**; međutim originalni tekst na arapskom jeziku glasi: **...qale inni džailuke linnasi imama...** i zato mi smatramo da je prvi prevod valjan). Kada ovo uzmemo u obzir i kada znamo da se inače prilikom obavljanja salata, nikada ne klanja ispred imama, već samo iza njega; dolazimo do temelja na kome smo utemeljili naš, gore navedeni stav. Međutim samo Allah zna pravu istinu i ne samo ovo, već i svako drugo mišljenje bilo koga o bilo čemu tačno je samo onoliko koliko je u skladu sa unutarnjim shvatanjem i vanjskih prakticiranjem Resulullaha Muhammeda, s.a.v.s. Možda bi se hadisi²³ u kojima se prenosi da je Resulullah, s.a.v.s., klanjao dva rekata tavafskog sunneta IZA mekama – Ibrahima, mogli uzeti kao dodatni i veoma jak argument ovom mišljenju. Sve ovo samo su naša razmišljanja. Fikhsko pravilo je da se ta dva rekata iza obavljenog tavafa mogu obaviti bilo gdje u Haremu. Ustvari, gužva koja danas vlada u neposrednoj blizini Kabe skoro da nikad i ne ostavlja mogućnost klanjanja tog namaza u prostoru između mekama-Ibrahima i Kabe.

Treba naglasiti da sva navedena pravila tavafa (osim remla - ubrzanijeg hodanja uz povremeno treskanje ramenima) treba smatrati šartom tavafa ili barem u najmanju ruku vadžibom. Po hanefijskom mezhebu predviđeno je da se prekršaj ovih pravila treba iskupiti propisanim kefaretom za prekršaj hadždžskih vadžiba, da bi tavaf važio, ili treba obnoviti tavaf ispravno.

Što se tiče učenja tokom kruženja oko Kabe nije nam poznato da postoje ikakvi propisani tekstovi koje je nužno učiti. U literaturi se može naći raznih dova koje ovaj ili onaj autor preporučuje učiti, ali mi nigdje nismo našli neke svete tekstove za koje je rečeno da ih je obavezno učiti. Znači to je sve, vjerovatno, ostavljeno na lični izbor. Jedino što sada možemo reći o tome jeste da treba nastojati tavaf što više "srcem osjetiti i proživjeti", odnosno nastojati što više povećati vlastitu Bogobojaznost, ljubav i čežnju za uzvišenim Gospodarom i to iskazivati "iz srca" spominjanjem (zikrullah), kajanjem (tewba) i dovama, već prema stanju (halu) u kojem se nalaziš pri tavafu.

Na kraju ovog poglavlja o tavafu želimo još spomenuti neke hadise koje govore o ovoj temi. Prvo navodimo hadis²⁴ gdje se navodi da su žene vršile tavaf skupa sa muškarcima, ali bez miješanja sa njima. One su išle po strani, vanjskim dijelom kruga, malo udaljene od muškaraca i nisu prilazile Hadžeru-l-esvedu.

Zatim navodimo hadis²⁵ gdje se navodi da je Resulullah, s.a.v.s., vršeci tavaf naišao na nekog čovjeka koji vodio drugog čovjeka vukući ga za kaiš kojim su im bile zavezane ruke jedna za drugu. Resulullah Muhammed, s.a.v.s., je tada prekinuo taj kaiš i glasno rekao: "Vodi ga za ruku!" Odavde bi se možda moglo zaključiti da glasno izgovorena riječ pri tavafu isti ne kviri.

Na kraju još navodimo i hadis²⁶ u kojem se prenosi da je Resulullah, s.a.v.s., osim Hadžeru-l-esveda znao doticati i jemenski ugao Kabe. U komentarima tog hadisa rečeno je da je stav najvećeg broja učenjaka taj da se sjeverni "irački" ugao (er-rukun el-'iraqi) i zapadni "sirijski" ugao (er-rukun eš-šami) ne dotiču²⁷; a da se istočni, sa ugrađenim Hadžeru-l-esvedom (er-rukun el-eswed), i južni "jemenski" (er-rukun el-yamani) ugao dotiču.

²³ Sahihu-l-Buhari 2. knjiga, prevod Hasan Škapur str. 593,595

²⁴ Sahihu-l-Buhari 2. knjiga, prevod Hasan Škapur str. 588

²⁵ Sahihu-l-Buhari 2. knjiga, prevod Hasan Škapur str. 589

²⁶ Sahihu-l-Buhari 2. knjiga, prevod Hasan Škapur str. 583

²⁷ Interesantno je mišljenje da je to zato što prostor Hidžra pripada Kabi i da ta dva ugla i nisu vanjski, već pripadaju unutrašnjosti Kabe.

(1.4.2.) ZEM–ZEM VODA

U predajama (hadisima) koje se prenose od Resulullaha, s.a.v.s., ističe se da je Zem-Zem voda:

- Blagoslovljena
- Ljekovita
- Hranjiva

Iz ovoga se vidi koliko je ta mubarek voda korisna i blagotvorna za čovjekovo srce, dušu i tijelo. Jasno je dakle da Zem-Zem vodu treba nastojati piti što se više može. Lijepo je prilikom pijenja te vode sjesti ili barem čučnuti, proučiti bismillu i obratiti se Allahu, dž.š., sa nekom prigodnom dovom i naravno zahvalom i piti je "u tri daha". Pijenje vode sjedeći "u tri daha", naravno uz bismillu i zahvalu (hamd) Allahu, dž.š., sunnet je Resulullaha, s.a.v.s., koji se odnosi na vodu uopće, mada ima sahih hadisa u kojima stoji kako je Muhammed, s.a.v.s., Zem-Zem vodu pio stojeći.

Što se tiče sunneta Resulullaha, s.a.v.s., vezanog za Zem-Zem vodu prilikom obavljanja umranskog ili hadždžskog tavafa on se sastoji u tome da se nakon klanjanja dva rekata tavafskog sunneta (čime se završava tavaf) ode do Zem-Zem izvora i napije se, pa se još jednom ode do Hadžeru-l-esveda i učini istilam i tek onda se ode na Safu za početak obreda sa'ja. Međutim danas se, zbog gužve, prakticira tako da se nakon klanjanja dva rekata, napije Zem-Zem vode i nakon toga ide na Safu.

(1.4.3.) SA'J (HODANJE I TRČANJE IZMEĐU SAFE I MERVE)

Sa'j je obred hodanja i trčanja između Safe i Merve, dva stjenovita brežuljka koji se nalaze nedaleko od Kabe na njezinoj istočnoj strani. Ova dva brežuljka kao i Zem-Zem izvor vežu se za ličnost Hadžere robinje Ibrahima, a.s., i majke njegovog starijeg sina Ismaila, a.s. Kada je Ibrahim, a.s., po Allahovoj naredbi, doveo njih dvoje "u dolinu u kojoj se ništa ne sije" tj. u dolinu Mekke, koja je tada bila potpuno suha, beživotna i naravno pusta, on im je ostavio mješinu vode i nešto hurmi i potom se vratio u svetu zemlju na sjeveru. Hadžera i Ismail, a.s., su ostali sami. Kada se voda istrošila majka, uplašena za život svoga sina, očajno je trčala čas na jedan kameniti brežuljak koji se nalazio u blizini da bi se popela i vidjela ima li ikoga na vidiku da pomogne, čas na drugi kameniti brežuljak nešto dalje. Ona je tako trčala između brežuljaka više puta sve dok nije stigla Milost njezinog Gospodara i Stvoritelja u vidu jakog izvora svježe vode koji se velikim čudom pojavio tamo gdje nema nikakvih prirodnih uslova za to, neposredno u blizini mjesta gdje je dijete ležalo. Hadžera je tada, vjerovatno u strahu da ih velika voda ne potopi, više puta izgovorala riječi: "Zem, zem!" želeći da ona stane, i tako je ova voda dobila ime Zem-Zem voda. U jednom vjerodostojnom hadisu prenosi se da je Resulullah, s.a.v.s., rekao da bi Zem-Zem bio rijeka da ga Hadžera nije zaustavila svojim riječima. Dva kamenita brda između kojih je trčala uzbuđena i uplašena majka su Safa i Merva. Obred sa'ja je podsjećanje na ovaj događaj.

Umranski sa'j se obavlja nakon umranskog tavafa. Što se hadždžskog sa'ja tiče, on se obavlja nakon tavafi ifade (glavnog tavafa), ali se (barem prema hanefijskom mezhebu) može obaviti i nakon tavafi kuduma (pozdravnog tavafa). Odnosno prema hanefijskom mezhebu onaj ko je obavio sa'j nakon tavafi kuduma nije ga dužan obaviti nakon tavafi ifade, ali u protivnom jeste.

U literaturi²⁸ nalazimo da se reml (ubrzano hodanje sa povremenim treskanjem rame-nima) prilikom tavafa spominje kao sunnet "samo u onim tavafima poslije kojih dolazi sa'j kao što su tavafi kudum ili tavafi ifada", što je u skladu sa ovim mišljenjem Ebu Hanife i njegovih učenika.

Safa i merva su Allahova časna mjesta, zato onaj ko Kabu hodočasti ili umru obavi ne čini nikakav prestup ako krene oko njih. A onaj koji drage volje učini kakvo dobro djelo, pa Allah je doista blagodaran i sve zna

2:158

Ističe se da je povod objave ovog ajeta bio taj što su u doba neznanja (džahilijeta), odnosno u vrijeme prije poslanstva Resulullaha Muhammeda, s.a.v.s., na Safi i Mervi bili postavljeni kipovi božanstava kojima su se mušrici klanjali i "hodočastili" ih; pa su se neki ashabi ustručavali da prilikom hadždža ili umre obiđu ova dva mjesta. Tada je objavljen ovaj ajet kako bi ta nepotrebna ustručavanja prestala.

Ovdje je interesantno navesti i jednu vjerodostojnu predaju²⁹ od "majke vjernika" Aiše, r.a., koja je, na primjedbu njezinog sestrića da gornji ajet znači to da nikome nije grijeh da NE obiđe Safu i Mervu (iz čega bi se moglo zaključiti da se sa'j može izostaviti), odgovorila da se ovim ajetom htijela razbiti predrasuda neobilaženja ta dva mjesta i da se to ne može shvatiti kao da ne postoji potreba i obaveza obilaska Safe i Merve (sa'ja). Odnosno na bazi ove predaje može se reći da je ispravno shvatanje to da nije grijeh obići Safu i Mervu (iako su tu ranije bili kipovi), ali da to ne znači da to ne treba činiti, naprotiv to je sunnet Resulullaha, Muhammeda, s.a.v.s., (jer on sa'j nije nikad izostavio ni pri hadždžu ni pri umri) i svi muslimani su ga dužni izvršavati.

(1.4.3.1.) PRAVILA SA'JA

Pravila obavljanja sa'ja su sljedeća:

PRAVILO PRVO:

SA'J SE TREBA OBAVLJATI S TAHARETOM

Sa'j treba obavljati sa abdestom ili gusulom. Međutim taharet ovdje nije šart, kao kod tavafa, već se smatra sunnetom. Dakle ako se izgubi abdest prilikom obavljanja sa'ja nije nužno obnavljati ga niti davati kefare. Dovoljno je nastaviti obred koji će in-ša'-Allah biti punovažan (ovo nije osporeno nigdje u literaturi do koje je autor ovog teksta došao). Čak šta više i žena u stanju hajza i nifasa može obaviti sa'j (dok, naravno tavaf nikako ne može - vidjeti o ovome na strani 42 ovog teksta).

PRAVILO DRUGO:

SA'J MORA BITI NAKON TAVAFI I BEZ VREMENSKE PAUZE IZMEĐU NJIH

Sa'j se mora obaviti nakon nekog od tavafa (to je šart), a sunnet je da se to učini odmah (bez vremenskih pauza). Ako bi se pravila pauza između tavafa i sa'ja, tada bi, po hanefijskom mezhebu, sa'j vrijedio (jer je obavljen nakon tavafa), ali bi se sunnet izgubio.

PRAVILO TREĆE:

ONAJ KO OBAVLJA SA'J MORA BITI PROPISNO POKRIVEN (ISTO KAO KOD NAMAZA).

²⁸ Ali bin Ferid el Hindi "Skracena zbirka fikskih propisa", organizacija preporoda islamske tradicije Kuvajt, odbor za BiH; str. 93

²⁹ Sahihu-l-Buhari 2. knjiga, prevod Hasan Škapur str. 605

PRAVILO ČETVRTO:

SA'J OBAVEZNO POČINJE SA SAFE I ZAVRŠAVA SE NA MERVI

Zabilježeno je da je Resulullah, s.a.v.s., rekao da treba započeti sa onim čime je i Allah započeo, misleći na ajet **Safa i Merva su Allahova časna mjesta...**(2:158)

PRAVILO PETO:

SA'J SE ČINI HODAJUĆI (naravno izuzetak su bolesni, iznemogli i invalidi) U SEDAM ODLAZAKA (Saffa - Merva 1. put; Merva - Saffa 2. put itd. sve do sedmog puta koji završava na Mervi) BEZ PAUZE (PREKIDA) IZMEĐU OBILAZAKA.

Pravila koja su do sada navedena (svih pet) imaju karakter **šarta i vadžiba**, dok preostala dva koja in-ša'-Allah slijede su **sunnet** (što znači da ako se oni prekrše sa'j vrijedi i ne treba kefaret):

PRAVILO ŠESTO:

SVAKI PUT KADA SE DOĐE BILO DO SAFE BILO DO MERVE TREBALO BI SE MALO NA NJIH POPETI, ZATIM SE OKRENUTI PREMA KABI I MALO RUKOM POKAZATI PREMA HADŽERU-L-ESVEDU, PA POTOM UČITI TEKBIR (Allahu ekber), TEHLIL (la ilahe illallah), SALAVAT I NA KRAJU UPUTITI DOVU (ovo je potvrđeni sunnet Resulullaha Muhammeda, s.a.v.s.)

Jasno prvi put na Safi će se prije ovoga svega donijeti nijjet sa'ja.

PRAVILO SEDMO:

IZMEĐU DVA ZELENA OBILJEŽJA (dužina rastojanja je oko 80 metara) SVAKI PUT TREBA MALO POTRČATI ILI BRŽE HODATI

Žene ovo ne trebaju činiti.

Nije nam poznato da i u slučaju sa'ja ima neki propisani sveti tekst koji treba učiti. Znači i ovdje je kao kod tavafa ostavljeno pojedincu na volju. Čini se da je najbolje učiti neke kraće i jednostavnije zikre (tehlil, tekbir i slično) ili dove zbog toga što se čovjek može umoriti i zadihati na sa'ju. Naročito je lijepo učiti Ajet koji govori o sa'ju koji je naprijed citiran: **Safa i Merva su Allahova časna mjesta ...** (2:158).

(1.5.) AREFAT-MUZDELIFA-MINA

Obredi tavafa i sa'ja vrše se u gradu Mekki, a ostali obredi hadždža vrše se u širem prostoru grada Mekke (sve je to unutar svetog područja) i to u kontinuitetu, jedan za drugim i zato su ovdje skupno obrađeni. Mekka se napušta 8. zulhidždžeta i nema u nju povratka dok se obredi ne završe (izuzetak je tavafi ifada kada se dolazi u Mekku samo zato da bi se ovaj, glavni tavaf obavio).

- **Šart** je na Arefatu boraviti 9. zulhidždžeta (dan pred Kurban-bajram) od podneva do malo iza akšama
- **Vadžib** je boraviti na Muzdelifi u noći 9./10. zulhidždže (noć uoči Kurban-bajrama) barem do malo iza ponoći
- Na Mini se boravi u dane Kurban-bajrama i to uglavnom prva tri dana (10., 11., 12. zulhidždže), uz to da se u tom periodu "skokne" do Mekke da se obavi glavni

tavaf (tavafi ifada). Po tradiciji se četvrti dan Kurban-bajrama (13. zulhidždže) ne boravi na Mini već se definitivno silazi u Mekku, ali se može ostati i taj dan na Mini, s tim da se onda i u tom danu moraju obaviti uobičajeni obredi koji su se obavljali u prethodnim danima. Za vrijeme za koje se na Mini boravi, sunnet je na njoj i konačiti.

(1.5.1.) AREFAT

Mekka se napušta 8. zulhidždžeta. Sunnet je zanočiti 8./9. zulhidždže na Mini i tu klanjati sabah 9. zulhidždžeta, pa onda prije podne ići na Arefat. Tako se, po tradiciji na Arefat stizalo oko podneva.

Međutim u savremenim uslovima zbog ogromne gužve i tjeskobe doline Mina, običava se iz Mekke ići direktno na Arefat tako da hadžije na Arefatu osviću 9. zulhidždžeta i tu klanjaju sabah.

Jedini propisani hadždžski obred, vezan za Arefat, jeste sâm boravak na toj visoravni i to obavezno u vremenu od podneva 9. zulhidždžeta (jevmu Arefe – dan Arefata) do malo iza akšama (15-tak minuta iza akšama) istog dana. U današnjim uslovima se praktično boravi čitav dan na Arefatu.

Po tradiciji vukuf (boravak) na Arefatu se činio jašući na jahalicama (devama ili konjima) po visoravni. Danas se pak boravak na Arefatu obavlja u šatorima u kojima su hadždžije smještene.

Smatra se da je pri boravku na Arefatu bolje stajati nego sjediti i bolje sjediti nego ležati.

Što se ibadeta na Arefatu tiče, imaju tri kolektivna ibadeta i to:

- Klanjanje podneva i ikindije u džema'tu skraćeno i spojeno sa jednim ezanom i dva ikameta u podnevskom vaktu. Ovo je sunnet Resulullaha, s.a.v.s., i to važi za sve hadždžije i one koji žive u Mekki i sve ostale koji su musafiri. Tada se održi hutba (prvo hutba pa onda salat).
- Obilazak "Džebbelur-rahmeta (brda Milosti)". To je jedan brežuljak na Arefatu gdje su se, prema predanju, susreli otac i majka čovječanstva, Adem, a.s., i hazreti Havva, nakon što su spuštene na Zemlju; i sa kojega je Resulullah, s.a.v.s., držao govor na Oprosnom hadždžu. Ovo je neobavezan čin.
- Zajednička dova pred zalazak sunca

Sav ostali ibadet na Arefatu je individualne prirode i svaki hadžija treba da se potrudi da što više provede u zikrullahu, tewbi i drugim ibadetima, već onako kako on sam sebi programira. Pri ovome, naravno, NIKAKO NE TREBA ZABORAVITI TELBIJU.

Arefat se napušta 15-tak minuta nakon zalaska sunca. AKŠAM SE NE KLANJA NA AREFATU, već se u skladu sa Sunnetom Resulullaha, Muhammeda, s.a.v.s., akšam klanja na Muzdelifi skraćeno i spojeno sa jacijom. Ovakav postupak se prema hanefijskom mezhebu smatra vadžibom i predviđen je standardni kefaret ako se ovo prekrši.

(1.5.2.) MUZDELIFA

Prostor Muzdelife nalazi se između Arefata i Mine, odnosno na putu od Arefata prema Mini. Nakon što se po akšamu 9./10. zulhidždžeta polazi sa Arefata, na Muzdelifu se

stiže obično u jacijskom vaktu i tada se tu skraćeno i spojeno sa jednim ezanom i dva ikameta u džem'atu klanjaju akšam i jacija.

Isto kao i u slučaju boravka na Arefatu, jedini propisani obred na Muzdelifi jeste sâm boravak na njoj. Boravak na Muzdelifi hadždžski je **vadžib** i stoga se nikako ne izostavlja.

Što se tiče individualnog ibadeta na Muzdelifi - tu nema ništa posebno propisano, pa je i u ovom slučaju prepušteno hadžiji da sam sebi odredi šta će učiti. Preporuka je što više zikrullaha, tewbi, dova i naročito telbijje. Ovo je zato što učenje telbijje pres-taje na Mini, koja neposredno slijedi nakon Muzdelife, pa se ističe da bi što više trebalo učiti telbijju na Arefatu i Muzdelifi i takođe na putu od Arefata ka Muzdelifi i od Muzdelife ka Mini. Doduše u literaturi se ističe još i to da se zna proučiti zajednička dova prije polaska na Minu.

Sunnet je Resulullaha, s.a.v.s., da se na Muzdelifi boravi čitava noć 9./10. zulhidždže i da se tu klanja sabah 10. zulhidždžeta na početku njegova vakta (još za sumraka zore) **i polazi na Minu još prije nego li sunce izađe.**

Na ovom mjestu želimo spomenuti hadise³⁰ u kojima su zabilježene riječi Resulullaha Muhammeda, s.a.v.s., da su akšam i sabah pomjerani iz svojih uobičajenih termina jedino u to vrijeme (noć 9./10. zulhidždže) i jedino na tom mjestu (Muzdelifa), tako da se akšam klanja u jacijskom vaktu, a sabah ranije nego li uobičajeno, odnosno samo što zora zarudi.

Radi svega ovoga neki učenjaci boravak na Muzdelifi čitavu noć smatraju vadžibom. Mada neki učenjaci smatraju da je taj vadžib zadovoljen ako se na Muzdelifi ostane barem malo iza ponoći³¹, mi ipak smatramo da treba nastojati, što se može više, ispoštovati Sunnet i na Muzdelifi nastojati ostati čitavu noć 9./10. zulhidždže, ako je to zbog gužve moguće. Ako nije moguće ostati čitavu noć, onda mislimo da nikako ne treba napuštati Muzdelifu prije ponoći, ma kolika gužva bila, da se ne bi morao činiti kefaret za prekršaj hadždžskog vadžiba.

Mada je jedino važno da se noć 9./10. zulhidždže provede bilo gdje na prostoru Muzdelife, ipak se ističe jedno mjesto koje se zove "El meša'rul haram". Trebalo bi, po mogućnosti boraviti na njemu ili barem što bliže njemu. Danas je na Muzdelifi, vjerovatno na tom mjestu, sagrađen mesdžid koji se tako i zove. Ovo sve je zbog toga što se naziv "El meša'rul haram" javlja u narednim ajetima časnog Kur'ana koji govore o hadždžu:

Ne pripisuje vam se u grijeh ako od Gospodara svoga molite da vam pomogne da nešto steknete. A kad počete sa Arefata spominjite Allaha dž.š. kod Meša'rul-harama, spominjite Njega, jer vam je On ukazao na pravi put, a prije toga ste bili u zabludi

2:198

Zatim krenite odakle kreću ostali ljudi i tražite od Allaha dž.š. oprost jer Allah dž.š. uistinu prašta i samilostan je

2:199

Ali, treba napomenuti da neki čak i čitav prostor Muzdelife zovu "El meša'rul haram".

JEDNA VEOMA VAŽNA NAPOMENA: Vadžib je sa Arefata stići na Muzdelifu NAKON DOLASKA IMAMA HADŽDŽA (VOĐE HADŽDŽA), odnosno NIKAKO NE PRIJE NJEGA. Ako bi se kojim slučajem na Muzdelifu stiglo prije Imama hadždža, vadžib bi (barem prema hanefijskom mezhebu) bio prekršen i morao bi se činiti standardni kefaret za prekršaj hadždžskog vadžiba.

³⁰ Sahihu-l-Buhari 2. knjiga, prevod Hasan Škapur str. 629,630

³¹ Abdurahman Hukić "Kako ću obaviti Hadždž", peto izdanje; Sarajevo, 1989. str. 62

Izuzetak mogu biti slabe i nemoćne osobe (žene, starci, djeca) i to prema hadisima³² iz kojih se vidi da je dopušteno takvim osobama da požure prije Imama i ostaloga svijeta sa Muzdelife na Minu, kako bi obavili obrede ranije i tako izbjegli gužvu.

Po tradiciji na Muzdelifi se uzimaju kamenčići koji se bacaju u obredima na Mini. Prema hanefijskom mezhebu na Muzdelifi se uzima svih 49 kamenčića koji se bacaju prilikom obreda na Mini, s tim da ih je moguće uzeti i sa nekog drugog mjesta, ali nikako ne sa mjesta bacanja. Opet prema selefijskom fikhu³³ uzima se sa Muzdelife samo 7 kamenčića potrebnih za Akabu prvog dana Kurban-bajrama (vjerovatno da se ostali kamenčići, po ovom mišljenju uzimaju sa Mine drugog i trećeg dana Kurban-bajrama).

(1.5.3.) MINA

Na Minu se, prema tradiciji (Sunnetu Resulullaha, s.a.v.s.) stiže prije podne 10. zulhidždžeta (prvi dan Kurban-bajrama).

(1.5.3.1.) BACANJE KAMENČIĆA (REMJ)

Osnovni obred koji se obavlja na Mini jeste bacanje kamenčića na "šejtanove stubove" što se zove "remj". Ovaj obred se obavlja tako što se na jedan "šejtanov stub" baca 7 kamenčića, svaki kamenčić uz tekbir. Na Mini se nalaze ukupno tri "šejtanova stuba" odnosno tri "džemreta", kako se drugačije zovu, koji su poredani tako da iz pravca dolaska sa Muzdelife ide prvo mali stub (malo džemre), pa onda srednji stub (srednje džemre), pa na kraju veliki stub (veliko džemre) koji se zove "Akaba".

Bacanje kamenčića na Mini se veže za slučaj kada je Ibrahim, a.s., krenuo iz Mekke sa svojim sinom Ismailom, a.s., u pravcu Mine i Muzdelife u namjeri da se odazove Allahovoj naredbi i svog sina učini kurbanom. Tada ga je šejtan prokleti tri puta presretao u dolini Mina, svaki put nastojavši da ga odvraća od njegovog nauma i svaki put odgovor Ibrahimov, a.s., bio je bacanje kamenica na šejtana. Tako je Allahov prijatelj, Ibrahim, a.s., bio upravo pošao izvršiti naredbu svoga Gospodara, kada mu je javljeno da je to sve bilo velika kušnja i da mu je data Milost kroz ovna kojeg treba zaklati kao kurban umjesto voljenog sina Ismaila, a.s. I otac i sin su tada na najljepši način položili jedan od najvećih i najtežih ispita, jer je otac bio spreman prvorodenog sina (kojeg je inače dobio u priličnoj starosti) žrtvovati Allahu, dž.š., za ljubav; a sin je bio spreman bez ikakvog pogovora žrtvovati vlastiti život, čak je i oca svojega ohrabrivao da učini ono što mu je naređeno:

I Mi smo ga obradovali dječakom blage naravi. I kad on odraste toliko da mu počne u poslu pomagati, Ibrahim reče: "O sinko moj, u snu sam vidio da treba da te zakoljem, pa šta ti misliš?" - "O oče moj," - reče - "Onako kako ti se naređuje postupi, vidjećeš, ako Bog da, da ću sve izdržati."

37:101,102

Ovaj veličanstveni čin ljudske ljubavi, iskrene predanosti i pokornosti Allahu, dž.š., je ovjekovječen kroz Kur'an Časni i ranije objavljene Allahove Knjige, te tako ostao kao pouka i primjer i svim narednim generacijama. Takođe je obilježen i sačuvan od zaborava kroz hadždžske obrede klanja kurbana i kamenovanja šejtanovih stubova na Mini (koji su podignuti na mjestima gdje je šejtan presretao Ibrahima, a.s., i odvrćao ga od izvršenja Allahove naredbe). Kada baca kamenčiće na džemretima i tako

³² Sahihu-l-Buhari 2. knjiga, prevod Hasan Škapur str. 627,628 vidjeti i u fusnoti na tim stranicama

³³ Ali bin Ferid el Hindi "Skrtačena zbirka fikhskih propisa", organizacija preporoda islamske tradicije Kuvajt, odbor za BiH; str 96.

simbolički kamenuje šejtana, **hadžija mora znati da to ujedno znači i kamenovanje "šejtana u samome sebi"**. Odnosno on mora biti svjestan da to znači njegovo želju, trud i borbu da u samome sebi suzbije i uništi sve one negativne osobine njegove vlastite ličnosti, koje su grijeh i sa kojima dragi Allah, dž.š., nije zadovoljan. Prema mnogim učenjacima, naročito onima koji su sufije, ako hadžija kroz kamenovanje džemreta istovremeno ne kamenuje zlo, nevjerovanje, poriv za grijehom i neposlušnošću u sebi, veliko je pitanje da li je on uopće obavio obred kamenovanja šejtana. Nije dakle samo bitno fizički izvršiti kamenovanje džemreta, nego je bitno i suštinski shvatiti pravi smisao toga i kamenovati šejtana i zlo u sebi samome.

Prvi dan Kurban-bajrama (10. zulhidždže) vrši se samo jedno bacanje kamenčića i to na Akabi, dok se drugi i treći dan Kurban-bajrama (11. i 12. zulhidždže) kamenčići bacaju na sva tri stuba i to redom – prvo na malom džemretu, potom na srednjem i na kraju na velikom džemretu, Akabi. Ovo je ukupno 49 kamenčića [$7 + 2 \times (7+7+7)$], a ako se odluči ostati na Mini i četvrti dan Kurban-bajrama (13. zulhidždže), onda se i taj dan vrše tri bacanja kamenčića (što zahtijeva dodatnih 21 kamenčić).

Bacanje kamenčića se, prema tradiciji, vrši prvog dana Kurban-bajrama na Akabi prije podne (od sabaha do podneva), a ostalih dana Kurban-bajrama na svim džemretima poslije podne (od podneva do akšama), iako je zbog specifičnih okolnosti, tj. ogromne gužve na Mini, izdata fetva da se remj može obavljati u bilo koje doba dana i noći.

Remj je **hadždžski vadžib** i zato ga nikako ne treba izostaviti, niti pak smanjiti broj bačenih kamenčića na jednom stubu. Ako bi se izostavio barem jedan remj ili se smanjio broj bačenih kamenčića na jednom stubu, tada bi se obred ili trebao obnoviti ili učiniti standardni kefaret za prekršeni hadždžski vadžib.

U slučaju nužde (starost, nemoć, bolest i sl.) remj za jednog hadžiju može učiniti drugi hadžija. U tom slučaju prvo se bacaju kamenčići za sebe, pa tek onda za drugoga.

KADA PRESTAJE TELBIJJA?

Postoje različita mišljenja o tome i sva su zasnovana na određenim slabijim ili jačim dokazima, a Ebu Hanifa prihvata mišljenje da se sa telbijjom prestaje sa bacanjem prvog kamenčića prvog dana Kurban-bajrama na džemretu-l-Akabi, kako se prenosi od Ibn Abbasa i Ibn Mes'uda. U literaturi³⁴ se, na istom mjestu, prenosi i to da je Ali ibn Ebi Talib, r.a., imao običaj stalno izgovarati telbijju i prestati sa njome pri nastupanju akšama na Arefatu.

U vezi sa ovom temom želimo još navesti i hadise³⁵ u kojima se navodi kako je Resulullah, s.a.v.s., nakon bacanja kamenčića na malome džemretu, dignutih ruku i okrenut prema Kibli dugo učio dovu, zatim bi išao ka srednjem džemretu gdje je takođe nakon bacanja kamenčića učio dovu, pa potom išao na Akabu gdje je samo bacio kamenčiće i odmah odlazio bez dove.

(1.5.3.2.) OBREDI PRVOG DANA KURBAN-BAJRAMA (10. ZULHIDŽDŽE)

Obredi na Mini prvoga dana Kurban-bajrama, prema tradiciji idu sljedećim redoslijedom:

1. Prije podne, odmah po dolasku na Minu, vrši se bacanje kamenčića (remj) na Akabi i sa prvim bačenim kamenčićem, prema hanefijskom mezhebu, prestaje telbijja.

³⁴ Sahihu-l-Buhari 2. knjiga, prevod Hasan Škapur str. 631 (vidjeti u fusnoti)

³⁵ Sahihu-l-Buhari 2. knjiga, prevod Hasan Škapur str. 672, 673, 674

2. Potom se vrši klanje kurbanu. Mufrid (ko je nanijetio ifrad) nije dužan zaklati kurban, dok su karin (ko je nanijetio kiran) i el-mutemetti' (ko je nanijetio temettu') dužni zaklati kurban.
3. Nakon toga vrši se brijanje glave ili šišanje kose. Naime prema tradiciji se nakon klanja kurbanu vrši brijanje glave. Prihvatljiva zamjena za brijanje glave jeste skraćivanje (šišanje) kose. O ovome se govori i u Kur'anu:

Allah će obistiniti san Poslanika Svoga da ćete sigurno u Sveti Hram ući bezbjedni, ako Allah bude htio, neki obrijanih glava, a neki podrezanih kosa, bez straha. On je ono što vi niste znali znao i zato vam je prije toga, nedavnu pobjedu dao

48:27

Iz ovoga ajeta jasno se vidi da se može i obrijati glava i ošišati (skratiti) kosa. Međutim to dvoje nikako nije isto. Naime u Poslanikovim biografijama se redovito bilježi slučaj na Hudejbiji kada su mušrici spriječili Resulullaha, s.a.v.s., i ashabe, da uđu u sveto područje grada Mekke. Tada je Resulullah, s.a.v.s., odlučio zaklati svoga kurbanu i obrijati svoju glavu izvan svetoga područja. Ovakav njegov postupak je iznenadio ashabe pa su oni bili zatečeni, zbunjeni i neodlučni i u takvom stanju nisu se odazvali njegovim verbalnim naredbama da i svi oni tako postupe. Sebi su došli i poslušali Resulullaha, s.a.v.s., tek kada je on lično zaklao svoj kurban i obrijao svoju glavu. Nakon toga je Resulullah, s.a.v.s., tri puta molio Allaha, dž.š., da se smiluje onima koji su obrijali svoje glave, a svaki put su oni ashabi koji su samo podrezali kose tražili da i njih spomene u dovi. Tek četvrti put je Resulullah, s.a.v.s., u dovi nakon onih što su obrijali glave spomenuo i one što su podrezali kose. Mada je Resulullah, s.a.v.s., na pitanje zašto je tako postupio odgovorio da je to bilo zbog toga što se oni ashabi koji su obrijali glave nisu kolebali prilikom njegove naredbe, mišljenja smo da se odavde može zaključiti da je brijanje glave bolje od skraćivanja kose. Isto zaključujemo i zbog toga što su u, naprijed citiranom ajetu (48:27) prvo spomenuti oni obrijanih glava, pa zatim oni podrezanih kosa. **Uostalom ovo je i tradicionalni šerijatski stav.** Prema tome zaključujemo da je **bolje obrijati glavu nego li samo skratiti kosu.** Kada se bace kamenčići na Akabi, zakolje kurban i obrije glava ili podreže kosa, **nastupa tzv. "prvo oslobađanje ihramskih ograničenja", kada prestaju važiti sva ihramska pravila osim "pravila žena" (koje ostaje na snazi sve dok se ne obavi glavni hadždžski tavaf – ifada).** Tako da se već na Mini prvog dana Kurban-bajrama može ihram zamijeniti običnom odjećom, urediti brkovi i brada i podrezati nokte.

4. Nakon brijanja glave prema sunnetu Resulullaha, s.a.v.s., se odmah (odnosno još prvog dana Kurban-bajrama) odlazi u Mekku gdje se obavlja glavni hadždžski tavaf (tavafi ifada).³⁶ Ako je sa'j obavljen ranije prilikom tavafi kuduma onda se sada ne mora obavljati, ali ako ranije nije obavljen, sa'j se mora obaviti poslije tavafi ifade. Jasno da je bolje obaviti sa'j oba puta, ali obaveza je jednom (misli se na hadždžski sa'j, jer se sa'j umre nikako ne može izostaviti).

Nakon što se obavi tavafi ifada i sa'j **nastupa tzv. "potpuno oslobađanje ihramskih ograničenja" kada definitivno prestaje važiti i ihramsko "pravilo žena", pa se time hadžija potpuno oslobađa ihrama.** Tavafi ifada se može obaviti drugog, trećeg ili četvrtog dana Kurban-bajrama. Čak, štaviše šerijatski stav (barem po hanefijskom mezhebu) je da se tavafi ifada može obaviti bilo kada nakon Arefata i Akabe (teoretski do kraja života hadžije), ali se uvijek ističe da je mekruh (pokuđeno) odgoditi glavni hadždžski tavaf do iza dana Kurban-bajrama, pogotovu zbog toga što "ihramsko pravilo žena" ostaje na snazi sve dok se ne obavi tavafi ifada.

³⁶ Tavafi ifada ne spada u obrede koji se obavljaju na Mini, ali ga ovdje uključujemo zato što se on obavlja u dane Kurban Bajrama, kada hadžije, po tradiciji borave i noćivaju na Mini

Sunnet Resulullaha, s.a.v.s., je da se u danima Kurban-bajrama boravi i noćiva na Mini (osim naravno odlaska u Mekku na tavafi ifadu), a prema nekim mišljenjima to je čak i vadžib, tako da se hadžije nakon obavljenog glavnoga tavafa vraćaju ponovo na Minu.

Općenito uzevši, pitanje obaveznosti noćivanja hadžija na Mini u dane Kurban-bajrama različito se tretira. Tako možemo navesti stavove Malika, koji kaže da je bezrazložno noćivanje hadžije u Mekki u dane Kurban-bajrama težak prekršaj i da se u tom slučaju treba kefaret učiniti klanjem kurvana; i Ebu Hanife, koji kaže da ako se hadžija svaki dan vraća iz Mekke na Minu da obavi obred bacanja kamenčića, on ne čini nikakav prekršaj time što noćiva u Mekki u tom periodu, tako da nikakav kefaret nije potreban. Slično Ebu Hanifinom je i mišljenje Hasana el Basrija.³⁷ Prema nekim hadisima koje nalazimo u Buharijinoj zbirci³⁸ Resulullah, s.a.v.s., je dozvolio da u danima Kurban-bajrama u Mekki noćivaju oni koji napajaju pristižuće hadžije Zem-Zem vodom. Isto se odnosi na stočare koji noću napasaju svoju stoku i općenito za sve slabe i bolesne hadžije (radi njihova udobnijeg smještaja).

Uglavnom moglo bi se reći da je najbolje da hadžije u noćima Mine (odnosno noćima Kurban-bajrama) noćivaju na Mini, ako je to ikako moguće, s obzirom da je tako postupao i Resulullah, s.a.v.s. Međutim, s obzirom na velike gužve koje danas vladaju na hadždžu, kao i na to da je, prema naprijed spomenutim hadisima, i Resulullah, Muhammed, s.a.v.s., dopuštao noćivanje u Mekki onima koji za to imaju opravdan razlog, mišljenja smo da bi te gužve mogle biti uzete kao opravdan razlog da se postupa prema mišljenju Ebu Hanife i Hasana el Basrija - da se noćiva u Mekki i svakodnevno ide na Minu na bacanje kamenčića.

(1.5.3.3.) OBREDI DRUGOG, TREĆEG I ČETVRTOG DANA KURBAN-BAJRAMA (11., 12., 13. ZULHIDŽDŽE)

U ove dane se svakodnevno, po mogućnosti poslijepodne, vrše obredi bacanja kamenčića i to na sva tri džemreta redom: prvo malo džemre, zatim srednje i na kraju veliko (Akaba).

Nakon što se završi bacanje kamenčića trećega dana Kurban-bajrama (12. zulhidždže) definitivno se silazi u Mekku. Ako neko želi da ostane i četvrti dan Kurban-bajrama (13. zulhidždže), on to može učiniti, ali je tada dužan obaviti još tri bacanja kamenčića za četvrti dan. U vezi ovoga možemo navesti sljedeći plemeniti ajet:

I spominjite Allaha u određenim danima. A ni onome ko požuri i ostane samo dva dana nije grijeh, a neće se ogriješiti ni onaj koji se duže zadrži, samo ako se grijeha kloni. I bojte se Allaha i znajte da ćete svi biti pred Njim sakupljeni

2:203

Kada se završi sa bacanjem kamenčića svi obredi koji su vezani za Arefat, Muzdelifu i Minu su završeni i hadžije se vraćaju u Mekku, a time su završeni i svi obredi vezani za hadždž. Eventualno ostaju da se obave još samo obredi umre i to za one koji su nanijetili ifrad, ali to u današnje vrijeme za naše hadžije (koji idu na hadždž u organizaciji Islamske zajednice BiH) uopće nije aktuelno, jer oni sada prvo obavljaju umru pa onda hadždž, i to po temettu' načinu, tj. obave umru i oslobode se ihrama, pa opet uđu u ihrame pred boravak na Arefatu i u njima obave hadždž.

BITNO je obaviti sve obrede na Mini u redosljedju koji je prethodno naveden, međutim NEMA GRIJEHA ako se ovaj redosljed kojim slučajem poremeti. Naime u vjero-

³⁷ Sahihu-l-Buhari 2. knjiga, prevod Hasan Škapur str. 667 vidjeti u fusnoti

³⁸ Sahihu-l-Buhari 2. knjiga, prevod Hasan Škapur str. 598, 666, 667 u fusnoti

dostojnim hadisima³⁹ govori se kako su ashabi iznosili Resulullahu, s.a.v.s., slučajeve obavljanja obreda brijanja glave, bacanja kamenčića i klanja kurbana mimo tradicionalnog redoslijeda premećući jedan obred ispred ili iza drugog (napr. prvo se obrijao pa onda zaklao kurban ili prvo zaklao kurban pa onda bacio kamenčiće i sl.) i pitali ga o tome, a on im je uvijek odgovarao da u tome nema grijeha i da ono što je izostavljeno urade naknadno. Isto tako je spomenut i slučaj nekog ashaba koji je bacio kamenčiće "tek pošto je omrknuo" (dakle u noći, nakon akšama), pa je i njemu odgovoreno da u tome nema grijeha.

Važno je ovom prilikom podsjetiti na predaje⁴⁰ u kojima se ističe kako su neki muslimani (najverovatnije ta'bini) pitali Enesa ibn Malika, r.a., da im kaže na kojim je tačno mjestima Resulullah, s.a.v.s., klanjao pojedine namaze u danima Arefata, Muzdelife, Mine; a on im je samo odgovarao da **RADE ONAKO KAKO RADE NJIHOVI ZAPOVJEDNICI**. Na ovaj način dolazimo do jednog veoma značajnog pravila vezanog za obavljanje hadždža i umre, a koje kaže da su **HADŽDŽ I UMRA OBREDI KOJI SE OBAVLJAJU ORGANIZIRANO I POD VODSTVOM VOĐE (IMAMA) HADŽDŽA I UMRE, KOJI PREDVODI SVE OBREDE I KOGA SVI TREBAJU SLIJEDITI PRILIKOM OBAVLJANJA ISTIH slično kao što se slijedi imam prilikom obavljanja namaza u džema'tu**. Resulullah, s.a.v.s., bi uvijek, kad on lično ne bi obavljao obrede, određivao imama hadždža i umre. Dokaza za ovo ima mnogo, a jedan od njih je i slučaj kada je hzr. Ali ibn Ebi Talib dobio zadatak od Resulullaha, s.a.v.s., da prilikom hadždža obznani novopristigle ajete 9. sure Kur'ana "et-Tewba", pa je požurio za hadžijama koji su već bili napustili Medinu pod vodstvom Ebu Bekra es-Siddika. Kada ih je stigao Ebu Bekr ga je upitao da li je njemu rečeno da preuzme vodstvo hadždža, a on mu je odgovorio da to nije u pitanju, već mu je jedino obaveza da ljudima u svojstvu člana Poslanikove porodice (Ehli-bejta), obznani naprijed navedene ajete u kojima se proglašava da je taj hadždž posljednji u kom se toleriše prisustvo mnogobožaca i da će njima ubuduće biti zabranjen pristup Časnom Hramu. Prema tome vidi se da je u doba Resulullaha, s.a.v.s., hadždž uvijek obavljan pod zapovjedništvom imama.

U vrijeme hadždža na svetim mjestima Arefata, Muzdelife i Mine kao i prilikom klanja kurbana treba naročito mnogo Allaha, dž.š., spominjati, slaviti i veličati. O ovome govore ajeti časnog Kur'ana u surama el-Bekara i el-Hadždž:

Ne pripisuje vam se u grijeh ako od Gospodara svoga molite da vam pomogne da nešto steknete. A kad pođete sa Arefata spominjite Allaha kod Mešarul-harama, spominjite Njega, jer vam je On ukazao na pravi put, a prije toga ste bili u zabludi. Zatim krenite odakle kreću ostali ljudi⁴¹ i tražite od Allaha oprosta jer Allah uistinu prašta i samilostan je
2:198,199

A kad završite obrede vaše, opet spominjite Allaha kao što spominjete pretke vaše i još više Ga spominjite! Ima ljudi koji govore: "Daj ti nama Gospodaru naš na ovome svijetu!" Takvi na onom svijetu neće imati ništa. A ima i onih koji govore: "Gospodaru naš, podaj nam dobro i na ovom i na onom svijetu i sačuvaj nas patnje u ognju!" Njih čeka nagrada koju su zaslužili! A Allah brzo sviđa račun.
2:200-202

I spominjite Allaha u određenim danima. A ni onome ko požuri i ostane samo dva dana nije grijeh, a neće se ogriješiti ni onaj koji se duže zadrži, samo

³⁹ Sahihu-l-Buhari 2. knjiga, prevod Hasan Škapur str. 660, 661, 662

⁴⁰ Sahihu-l-Buhari 2. knjiga, prevod Hasan Škapur str. 613

⁴¹ Kurejšije (pleme Resulullaha, s.a.v.s.) u predislamsko doba nisu u danima Hadždža išli na Arefat, već su stajali na Muzdelifi. Sebe su nazivali El Hums i smatrali su da su privilegovani u odnosu na ostale ljude i da ne trebaju ići na Arefat (ali je Resulullah s.a.v.s. lično oduvijek išao na Arefat). Ovim ajetom Allah, dž.š., je svima naredio da polaze sa Arefata.

ako se grijeha kloni. I bojte se Allaha i znajte da ćete svi biti pred Njim sakupljeni

2:203

...i oglasi ljudima Hadždž-dolaziće ti pješke i na kamilama iznurenim; dolaziće ti iz mjesta dalekih, da bi koristi imali i da bi u određene dane, prilikom klanja kurbanda, kojim ih je Allah opskrbio, Njegovo Ime spominjali. Jedite meso njihovo, a nahranite i siromaha ubogog! Zatim neka sa sebe prljavštinu uklone, neka svoje zavjete ispune i neka oko Hrama drevnoga obilaze

22:27-29

A kamile smo vam učinili jednim od Allahovih obreda Hadždža i vi od njih imate koristi; zato spominjite Allahovo Ime kad budu u redove poredane; a kad padnu na zemlju, jedite ih, a nahranite i onoga koji ne prosi, a i onoga koji prosi ; Tako smo vam ih potčinili da biste zahvalni bili. Do Allaha neće doprijeti meso njihovo i krv njihova, ali će Mu stići iskreno učinjena dobra djela vaša; Tako vam ih je potčinio da biste Allaha veličali, zato što vas je uputio. I obraduj one koji dobra djela čine.

22:36,37

Iz navedenih ajeta jasno se vidi koliko je značajno spominjati Allaha dž.š., slaviti i veličati Ga i zahvaljivati Mu u vrijeme obavljanja obreda na Arefatu, Muzdelifi i Mini.

(1.6.) IFRAD (HADŽDŽ DO UMRE)

Ifrad je takav način obavljanja hadždža i umre da se prvo u cijelosti obavi hadždž, pa se potom izađe na mikat za umru gdje se ponovo stupa u ihram za umru i onda obavi umra u cijelosti. Onaj ko nanijeti ifrad zove se mufrid i smatra se da on nije dužan zaklati kurban na Mini.

(1.6.1.) PRAVAC KRETANJA PO IFRADU

Hadžija na mikatu donosi nijjet za ifrad. Uz telbijju ide u Mekku i kad se tamo smjesti odmah ide u Mesdžidil haram da obavi tavafi kudum (pozdravni tavaf). Nakon tavafi kuduma može, ali ne mora obaviti i sa'j. Poslije toga ostaje kao muhrim (u ihramu) u Mekki sve do 8. zulhidždžeta kad izlazi na Arefat. Obavlja obrede na Arefatu, Muzdelifi i Mini i zatim u danima Kurban-bajrama obavlja tavafi ifradu (glavni tavaf) u Mekki i ako nije obavio sa'j pri tavafi kudumu, sada ga je dužan učiniti. Nakon završenih obreda na Mini definitivno silazi u Mekku.

Na ovaj način je mufrid u cjelosti obavio hadždž i ostaje mu još samo da obavi umru. Da bi to učinio on mora da izađe iz Mekke na mikat za umru⁴² (što je ustvari granica mekkanskoga Harema), kako bi tamo ušao u ihram za umru. Najpodesniji mikat za umru je u mjestu et-Teni'm koje je udaljeno nekoliko kilometara od Mekke. Dakle, mufrid izlazi iz Mekke u et-Teni'm i tamo ponovo ulazi u ihram, ali ovoga puta za umru (mora da donese nijjet za umru). Zatim, uz telbijju ide u Mekku i obavlja umranski tavaf. Nakon tavafa napije se Zem Zem vode i potom obavlja sa'j od umre. Nakon što obavi sa'j, on brije glavu ili šiša kosu i time je završena umra. Ostaje mu još samo da definitivno skine ihram i da po odlasku iz Mekke obavi tavafi veda (oprosni tavaf).

⁴² Prema hanefijskom mezhebu ovo se ne može činiti u danima Kurban Bajrama, jer je prema ovoj školi mekruh tada obavljati umru. Prema tome po hanefijama se čeka četvrti dan Kurban Bajrama (13. zulhidždže) i na et-Teni'm se izlazi nakon ikindije tog dana. Tamo se klanja akšam i potom ulazi u ihram za umru pa onda ide u Mekku.

(1.6.2.) OPROSNI TAVAF (TAVAFI VEDA)

Ovo je tavaf koji se obavlja neposredno prije definitivnog napuštanja Mekke. Obavlja se samo tavaf bez remla (kaskanja) i bez sa'ja, nakon čega se, naravno, klanjaju dva rekata tavafskog sunneta i napije se Zem Zem vode. Ovaj tavaf se po Šerijatu (barem prema hanefijskom mezhebu) smatra vadžibom za sve hadžije osim stanovnika Mekke (onih ljudi koji imaju prebivalište u Mekki). Međutim, iako je ovaj tavaf vadžib, njega se može zamijeniti obavljanjem bilo kojeg drugog tavafa (čak i nafila) samo uz uslov da se isti obavi malo prije nego što će se in-ša'-Allah definitivno napustiti Mekka.

Prema tome, vadžib je u stvari da se malo prije odlaska iz Mekke obavi neki tavaf koji time postaje oprosni. Ako se hadždž obavlja po ifradu i ako se malo po završenoj umri definitivno napušta Mekka, onda se umranskim tavaфом može zamijeniti oprosni tavaf (odnosno umranski tavaf je tada ujedno i oprosni tavaf).

(1.7.) TEMETTU' (UMRA DO HADŽDŽA)

Ovo je način obavljanja hadždža koji je suprotan ifradu. Naime, ovdje se prvo potpuno obavi umra, nakon čega se hadžija osobađa ihrama i ostaje u Mekki gdje se, pred sam odlazak na Arefat, ponovo ulazeći u ihram, donese nijjet za hadždž. I onda se hadždž obavi u cjelosti.

Onaj ko nanijeti temettu' zove se el-mutemetti' i on je **dužan zaklati kurban na Mini**, tj. u njegovo ime se u službenim klaonicama zakolje kurban i hadžija dobije potvrdu da je to učinjeno za njega. U uslovima današnje gužve na hadždžu, za najveći broj hadžija ovo je jedini način da se zakolje kurban.

Temettu' je spomenut u časnome Kur'anu, a ajet koji se vezuje za temettu' je sljedeći:

Hadždž i umru radi Allaha izvršavajte! A ako budete spriječeni, onda kurbane koji vam se nađu pri ruci zakoljite, a glave svoje, dok kurban ne stignu do mjesta svoga, ne brijte. A onda među vama koji se razboli ili ga glavobolja muči, neka se postom, ili milostinjom, ili kurbanom iskupi. Kad budete slobodni, obavite umru do hadždža i zakoljite kurban do kojega možete lahko doći. A onaj koji ga ne nađe neka posti tri dana u danima hadždža i još sedam dana po povratku, to jest punih deset dana. To je za onoga koji nije iz Mekke. I bojte se Allaha i znajte da On teško kažnjava.

2:196

(1.7.1.) PRAVAC KRETANJA PO TEMETTU'-u

Kada hadžija stigne na mikat, on donese nijjet samo za umru. Potom on, u ihramu i uz telbijju odlazi u Mekku. Čim se smjesti u Mekki, on ide da obavi umranski tavaf⁴³ i sa'j. Nakon obavljenoga sa'ja, on dovršava svoju umru time što obrije glavu ili ošiša kosu. Ovim on, ujedno, i izlazi iz umranskog ihrama.

Potom boravi u Mekki sve dok ne dođe vrijeme da se krene na Arefat. Tada će, još u Mekki, ponovo ući u ihram i donijeti nijjet za hadždž. Nakon toga obavlja sve obrede na Arefatu, Muzdelifi i Mini, uključujući i glavni hadždžski tavaf i sa'j u Haremu. Kada okonča sve te obrede obavio je i hadždž nakon umre, te definitivno izlazi iz ihrama.

---

⁴³ Kada počne obavljati umranski tavaf prekida sa učenjem telbijje

(1.8.) KIRAN (HADŽDŽ I UMRA SPOJENO)

Kiran znači spajanje obreda hadždža i umre, odnosno to znači da se paralelno i istovremeno obavljaju obredi i hadždža i umre. Onaj ko donese nijjet za kiran zove se karin i **on je dužan zaklati kurban na Mini** (tj. službena lica to učine za njega, dok on samo uplati kurban i dobije potvrdu).

Temettu' je najlakši način obavljanja hadždža i umre, a kiran je najteži. Težina kirana vjerovatno je najviše u tome što se, zbog spajanja obreda, u slučaju pogreške mora činiti dupli kefaret, jedan za hadždž i drugi za umru; te u tome što hadžija nešto duže boravi u ihramu i pod ihramskim stegama, drugim riječima, s jednim ihramom obavlja i umru i hadž. U tom smislu u literaturi⁴⁴ nalazimo sljedeće riječi: "Gdje god treba mufridu jedan kurban treba karinu dva."

(1.8.1.) PRAVAC KRETANJA PO KIRANU

Hadžija na mikatu donese nijjet za umru i hadždž skupa (kiran po Šerijatu znači objediniti hadždž i umru pod jednim ihramom). Potom on u ihramu, uz učenje telbijje, ide u Mekku gdje obavlja tavaf i sa'j od umre, nakon čega ne brije glavu niti šiša kosu, tj. i dalje ostaje u ihramu i u tom stanju u Mekki čeka početak hadždža.

Što se tiče toga treba li karin da obavlja tavafi kudum od hadždža nakon tavafa i sa'ja od umre, tu postoje različita mišljenja. Tako Muhamed Seid Serdarević veli: "Kad dođe u Mekku, najprije će početi da obavlja umru te će u tu svrhu obaviti tavaf i sa'j, a zatim će preći na poslove hadždža, pa će obaviti tavaful kudum. Ako bi slučajno, u cilju skraćanja, odmah, bez prekida obavio oba tavafa, i onoga od umre i hadždžskog tavaful kuduma, kao i oba sa'ja, dakle četrnaest hodanja između Safe i Merve, moglo bi to važiti, ali nije lijepo."⁴⁵

Abdurahman Hukić, opet veli: "Trebalo napomenuti da u el-kiranu umranski tavaf nadoknađuje tavafi kudum, pa ga, ko zanijeti ovakav obred, ne mora obavljati."⁴⁶ **Znači, na svakom je karinu da lično odluči hoće li obavljati tavafi kudum nakon umranskog tavafa i sa'ja ili neće.**

Na dan 8. zulhidždžeta izlazi se na Arefat, pa zatim ide na Muzdelifu i Minu i tamo se obavlja sve onako kako se inače i čini. Na Mini se obavezno mora zaklati kurban (tj, u današnjim uslovima samo ga uplatiti),⁴⁷ a ako se to ne može onda se mora izvršiti propisani kefaret od tri dana posta za vrijeme hadždža, a prije nastupa akšama na Arefatu, i još sedam dana po povratku kući. Nakon klanja kurbana ide se u Mekku gdje se obavlja tavafi ifada i sa'j⁴⁸ od hadždža. Sada je karin definitivno slobodan od ihrama i ostaje mu još da se vrati na Minu i boravi dane Kurban-bajrama tamo uz propisane obrede. Kad sve to završi onda je definitivno obavio hadždž i umru po kiranu i vraća se u Mekku. Ostaje još samo da malo prije napuštanja Mekke obavi oprosní tavaf.

⁴⁴ Muhamed Seid Serdarević "Fikhu-l-ibadat", peto izdanje; Sarajevo, 1994. str. 121

⁴⁵ Muhamed Seid Serdarević "Fikhu-l-ibadat", peto izdanje; Sarajevo, 1994. str. 118,119

⁴⁶ Abdurahman Hukić "Kako ću obaviti Hadždž", peto izdanje; Sarajevo, 1989. str. 74

⁴⁷ Koliko je nama poznato, kolje se samo jedan kurban (kurban od hadždža) što je i logično jer se pri umri ne kolje kurban, a dva kurbana se kolju samo kad se prekrši neki vadžib i to zato što je jedan ihram za dva obreda, pa prekršaj zahtijeva dupli kefaret jedan za hadždž i drugi za umru (barem je tako po Muhamedu Seidu Serdareviću).

⁴⁸ Prema nekim mišljenjima ako je prethodno obavljen tavafi kudum sa sa'jem ovaj sa'j nije obavezno obavljati, ali je svakako lijepo. Ali ako nije obavljen sa'j pri tavafi kudumu, sada ga je obavezno obaviti.

(1.8.2.) NAKNADNA PREINAKA TEMETTU'A I IFRADA U KIRAN

Prema Šerijatu postoji mogućnost da se nijet za kiran donese naknadno unutar svete zone (tj. nakon prolaska mikata). Drugim riječima, postoji po Šerijatu mogućnost da neko ko je na mikatu nanijetio temettu' ili ifrad, naknadno, unutar svete zone nanijeti kiran. Međutim za tako nešto postoje uslovi koji moraju biti ispunjeni:

- **Kada mufrid želi svoj hadždž spojiti sa umrom i tako naknadno nanijetiti kiran**, uslov je da se umranski tavaf obavi prije izlaska na Arefat. Znači, ako je mufrid odlučio postati karin i uspio obaviti umranski tavaf sa sa'jem prije polaska na Arefat, onda on to može učiniti. Međutim, ako je mufrid već krenuo na Arefat, tada više ne može izvršiti ovakvu preinaku.
- **Kada el-mutemetti' želi svoju umru spojiti sa hadždžom i tako naknadno nanijetiti kiran**, mora ispuniti dva uslova:

PRVI USLOV je da nijet za kiran (spajanje umre sa hadždžom) mora biti donijet najkasnije prije započinjanja četvrtog kruga umranskog tavafa. Drugim riječima, el-mutemetti' koji je već započeo četvrti krug umranskoga tavafa, više ne može izvršiti spajanje, ali ako je nijet donio prije nego što je započeo četvrti krug tavafa od umre, onda može donijeti odluku i postati karin.

DRUGI USLOV je da prethodno nije pokvario umru tako da ona ne može biti popravljena kefaretom (naprimjer obavljanjem spolnog odnosa).

...

Na kraju treba napomenuti da stanovnici Mekke ne mogu nanijetiti kiran niti temettu', osim ako prethodno nisu izašli iz Mekke prije nego li su nastupili mjeseci hadždža, pa u nju (kao i ostali hadžije) dolaze u vrijeme hadždža. Prema tome, po Šerijatu izgleda da mekelijama ostaje samo ifrad kao mogućnost, osim u slučaju koji je prethodno naveden.

...

(1.9.) HADŽDŽ I UMRA ZA ŽENE

Sve što je rečeno o hadždžu i umri za muškarce ujedno važi i za žene, osim izvjesnih specifičnosti, koje su sljedeće:

SPECIFIČNOSTI VEZANE ZA IHRAM:

- Žena ne drži glavu otkrivenu, već je pokriva. Veo se ne nosi (znači lice je otkriveno) ili, ako se hoće nositi, tada veo ne smije dodirivati lice žene.
- Žene mogu nositi šivanu odjeću (haljine, ili šivane i krojene ihrame).
- Žene ne uče glasno telbijju.

SPECIFIČNOSTI VEZANE ZA TAVAF I SA'J

- Žene ne obavljaju "reml" (kaskanje) u tavafu, niti trče između zelenih oznaka na sa'ju.
- Žene ne prilaze Hadžeru-l-Esvedu (kada ima muškaraca oko njega), već samo pokazuju rukom prema njemu. Želimo još jednom podsjetiti na hadise u kojima se navodi da se žene prilikom tavafa išle po strani, odnosno vanjskim dijelom kruga, malo udaljene od muškaraca i nisu prilazile Hadžeru-l-esvedu.

SPECIFIČNOSTI VEZANE ZA BRIJANJE/ŠIŠANJE GLAVE:

- Žene ne briju glavu niti se šišaju "na nulu", već samo kratak kosu.

SPECIFIČNOSTI VEZANE ZA MJESEČNI ODLJEV (HAJZ I NIFAS):

- Žena u stanju hajza i nifasa vrši sve radnje hadždža i umre normalno (naravno pazeći da se dobro podveže kako se odljev ne bi primijećivao) **osim tavafa**. To je zbog toga što je tada žena u stanju neokupanosti (džunupluka) i takva ne može niti ući u Mesdžidil haram, a kamo li tek prilaziti Kabi. U tom smislu navodimo hadis⁴⁹ u kojem se kazuje kako je Aiša, r.a., za vrijeme hadždža bila u hajzu, pa je o tome pitala Resulullaha, s.a.v.s., i on joj je rekao: "Radi onako kao što radi svaki hadžija osim obilaska oko Kabe, dok ne budeš čista." Dakle ako ženi nastupi mjesečni odljev za vrijeme dok je na hadždžu ili umri, ona će se prvo okupati i potom, kao sahibi-uzur, normalno obavljati sve obrede ne obraćajući pažnju na svoje stanje, ali je dužna odgoditi tavaf (tavafi ifadu) sve dok joj odljev ne prestane. Kada joj mjesečno pranje prestane, žena se treba okupati i naknadno obaviti tavaf.
- U literaturi se navodi da, ako dođe vrijeme da se definitivno napušta Mekka, a žena je još u hajzu; onda ona treba prvo da se okupa, potom da dobro učvrsti donji dio svog tijela (da ne ostane kakav krvav trag na njoj) i onda obavi tavafi ifadu. Ovo, naravno, treba činiti samo u krajnjoj nuždi⁵⁰ i pouzdati se u milost dragoga Allaha, Koji nikoga ne opterećuje preko njegovih mogućnosti. Koliko je ovo ozbiljna stvar vidi se i po tome što je u literaturi⁵¹ navedeno da je ženska osoba koja obavi tavafi ifadu u hajzu "dužna zaklati još i bedenu (veliko hajvanče)".

(2.) OBAVLJANJE UMRE IZVAN SEZONE HADŽDŽA

Umra je posjet Kabi u stanju ihrama uz obavljanje obreda tavafa, sa'ja i brijanja ili šišanja glave. Kao što smo već govorili ona se može obavljati u bilo koje doba godine (jedino po hanefijskom mezhebu je mekruh-tahrimen tj. veoma pokuđeno obavljati umru u danima Kurban-bajrama). Već je objašnjeno kako se umra, koja se obavlja u vrijeme hadždža, kombinuje sa hadždžom na neki od Šerijatom definiranih načina (te-mettu', ifrad ili kiran), a mimo ovog vaktva ona se samostalno obavlja.

Elementi umre (ihram, tavaf i sa'j) već su objašnjeni, pa to ovdje nećemo ponavljati, već samo nešto kazati o suštini obreda umre i o pravcu kretanja na Umri.

⁴⁹ Sahihu-l-Buhari 2. knjiga, prevod Hasan Škapur str. 610

⁵⁰ Ako postoji ikakva realna tehnička mogućnost da žena izostane iza grupe i u Mekki sačeka prestanak hajza i kasnije se, nakon što obavi čista tavafi ifadu, ponovo priključi grupi; tako u svakom slučaju treba postupiti

⁵¹ Abdurahman Hukić "Kako ću obaviti Hadždž", peto izdanje; Sarajevo, 1989. str. 87

(2.1.) SUŠTINA UMRE OPĆENITO

Hadždž i umru radi Allaha izvršavajte!...

2:196

Nakon ovoga plemenitoga ajeta, želimo podsjetiti i na neke hadise od Resulullaha, s.a.v.s. U tom smislu prvo podsjećamo na hadis⁵² koji prenosi Ibn Abbas gdje se kaže da je Resulullah, s.a.v.s., izjavio kako je umra, obavljena u mjesecu ramazanu ravna hadždžu obavljenom sa njim lično kao vođom hadždža. Zatim podsjećamo na hadis⁵³ koji prenosi Ebu Hurejre gdje se kazuje kako je Resulullah, s.a.v.s., izjavio da umra do umre pokriva, onome ko ih obavlja, manje grijehe, učinjene prema Allahu, dž.š., u vremenu između njih i da za hadždž, iskreno obavljen, bez griješenja i kod Allaha, dž.š., uvažen, nema druge nagrade osim Dženneta.

(2.2.) PRAVAC KRETANJA PRI OBAVLJANJU UMRE

Kada mu'temir (onaj ko je nanijetio umru) dolazeći u Mekku stigne do mikata, on ulazi u ihram za umru i uz telbijju ide ka Mekki. Po dolasku u Mekku on odlazi u Mesdžidil haram i tamo obavlja tavaf, napije se Zem-Zem vode i onda obavi sa'j. Nakon sa'ja mu'temir obrije glavu ili ošiša kosu čime izlazi iz ihrama i tako završava obred Umre.

(3.) POSJEĆIVANJE MEKKE MIMO HADŽDŽA I UMRE

S obzirom na to da je Mekka sveti grad, postavlja se pitanje može li se Mekka posjetiti na "običan" način (tj. bez nekih posebnih obreda) od strane došljaka, koji nema namjeru niti obaviti umru niti hadždž; ili se i u takvim situacijama mora nekim obredima obilježiti njezina svetost!?

Naše mišljenje je da se i pri "običnoj" posjeti Mekki mora obilježiti njezina svetost. Takav stav temeljimo na ajetu Kur'ana Časnog (20:11,12) kada se Allah, dž.š., obraća Musau, a.s., i kaže mu: **"Ja sam, uistinu, Gospodar tvoj! Izuj zato obuću svoju, ti si, doista, u blagoslovljenoj dolini Tuva."** Na bazi ovoga mi smatramo da se ulazak u sveti grad Mekku i onda kada se to čini iz ovosvjetskih razloga, na neki način mora obilježiti, ali se pitamo kako!?

Vjerujemo da je za onoga ko živi daleko od Mekke i tako rijetko dolazi u priliku da ju posjeti, najbolje da svaki svoj "obični" posjet Mekki jednostavno učini umrom. Prema tome ako hoćeš da odeš u Mekku radi nekog ovosvjetskog razloga, prvo obavi umru i nakon toga ostani u Mekki koliko hoćeš svršavajući poslove zbog kojih si tamo stigao. Samo ne zaboravi da malo prije odlaska iz Mekke obaviš oprosni tavaf. U ovom slučaju se svetost Mekke obilježava umrom i oprosnim tavafom.

Ovo može biti komplikovano nekome ko živi blizu Mekke te često i redovno tu dolazi. Kako takav treba da postupi?! Naše je mišljenje da takav svetost grada Mekke treba obilježiti na barem jedan od naredna dva načina:

- DA U SVETU ZONU GRADA MEKKE UDE SA TAHARETOM (TJ. DA SE PRETHODNO OKUPA ILI BAREM UZME ABDEST)

⁵² Sahihu-l-Buhari 3. knjiga, prevod Hasan Škapur str. 19,74

⁵³ Sahihu-l-Buhari 3. knjiga, prevod Hasan Škapur str. 14

- DA PRVO, PO DOLASKU U MEKKU, OBAVI POZDRAVNI TAVAF (TAVAFI KUDUM) I, AKO MOŽE, OPROSNI TAVAF (VEDA) MALO PRIJE ODLASKA (naravno ovo sve bez ulaska u ihram ili brijanja/šišanja, jer to spada u Umru)

Ovo je zasnovano na hadisu⁵⁴ u kom se navodi da je Resulullah, Muhammed, s.a.v.s., prije ulaska u Mekku obavio kupanje (gusl) i klanjao sabah namaz; kao i na sljedećoj izjavi⁵⁵ majke vjernika, Aiše, r.a.: "Prvo što je Vjerovjesnik, s.a.v.s., učinio kada je došao (u Mekku) bilo je da je uzeo abdest i potom obišao oko Kabe, a to mu nije bila Umra."

Na kraju navodimo i citat iz literature⁵⁶ koji glasi: "Ovaj obred (tavafi kudum – pozdravni tavaf) preporučljiv je za svaku osobu koja dođe u Mekku, ma sa kojom bilo namjerom, ukoliko joj neće izmaknuti vrijeme klanjanja kojeg obaveznog namaza ili klanjanje već tu zajednički oformljenog namaza."

---

⁵⁴ Sahihu-l-Buhari 2. knjiga, prevod Hasan Škapur str. 559

⁵⁵ Sahihu-l-Buhari 2. knjiga, prevod Hasan Škapur str. 586

⁵⁶ Sahihu-l-Buhari 2 knjiga, prevod Hasan Škapur str. 587 (vidi komentar u fusnoti)

SADRŽAJ

1.	HADŽDŽ	Str 6
1.1.	SUŠTINA HADŽDŽA	Str 6
1.1.1.	HADŽDŽ JE PUTOVANJE ALLAHU DŽ.Š. U GOSTE	Str 6
1.1.2.	HADŽDŽ JE ŽIVOTNO ČIŠĆENJE DUŠE OD GRIJEHA	Str 8
1.1.3.	HADŽDŽ JE DŽIHAD BEZ BORBE	Str 9
1.2.	ELEMENTI HADŽDŽA I UMRE	Str 10
1.3.	IHRAM	Str 12
1.3.1.	STUPANJE U IHRAM	Str 12
1.3.2.	PRAVILA IHRAMA	Str 13
1.3.2.1.	PRAVILA OBLAČENJA (samo za muškarce)	Str 14
1.3.2.2.	PRAVILA IHRAMA VEZANA ZA TIJELO	Str 15
1.3.2.3.	PRAVILA PONAŠANJA	Str 16
1.3.2.3.1.	KLONITI SE ŽENA	Str 18
1.3.2.3.2.	BOGOBOJAZNOST, SABUR I ISLAMSKI EDEB	Str 20
1.3.2.3.3.	SELAM (MIR) SVIM ALLAHOVIM STVORENJIAMA (ljudima, životinjama, biljkama)	Str 20
1.3.3.	PRESTANAK IHRAMA	Str 21
1.3.4.	SMRT MUHRIMA (KAKO SA NJIM POSTUPITI)	Str 22
1.4.	TAVAF I SA'J	Str 22
1.4.1.	TAVAF	Str 23
1.4.1.1.	UVJETI TAVAFI	Str 24
1.4.1.2.	PRAVILA TAVAFI	Str 25
1.4.2.	ZEM-ZEM VODA	Str 28
1.4.3.	SA'J (HODANJE I TRČANJE IZMEĐU SAFFE I MERVE)	Str 28
1.4.3.1.	PRAVILA SA'JA	Str 29
1.5.	AREFAT-MUZDELIFA-MINA	Str 30
1.5.1.	AREFAT	Str 31
1.5.2.	MUZDELIFA	Str 31
1.5.3.	MINA	Str 33
1.5.3.1.	BACANJE KAMENČIĆA (REMJ)	Str 33
1.5.3.2.	OBREDI PRVOG DANA KURBAN BAJRAMA (10. ZULHIDŽDŽE)	Str 34
1.5.3.3.	OBREDI OSTALIH DANA KURBAN BAJRAMA (11., 12., 13. ZULHIDŽDŽE)	Str 36
1.6.	IFRAD (HADŽDŽ DO UMRE)	Str 38
1.6.1.	PRAVAC KRETANJA PO IFRADU	Str 38
1.6.2.	OPROSNI TAVAF (TAVAFI VEDA)	Str 39
1.7.	TEMMETU (UMRA DO HADŽDŽA)	Str 39
1.7.1.	PRAVAC KRETANJA PO TEMMETU-u	Str 39
1.8.	KIRAN (HADŽDŽ I UMRA SPOJENO)	Str 40
1.8.1.	PRAVAC KRETANJA PO KIRANU	Str 40
1.8.2.	NAKNADNA PREINAKA TEMMETUA I IFRADA U KIRAN	Str 41
1.9.	HADŽDŽ I UMRA ZA ŽENE	Str 41
2.	OBAVLJANJE UMRE IZVAN SEZONE HADŽDŽA	Str 42
2.1.	SUŠTINA UMRE OPĆENITO	Str 43
2.2.	PRAVAC KRETANJA PRI OBAVLJANJU UMRE	Str 43
3.	POSJEĆIVANJE MEKKE MIMO HADŽDŽA I UMRE	Str 43

LITERATURA:

Prevod Kur'ana Besima Korkuta

Sahihu-l-Buhari 2. i 3. knjiga, prevod Hasan Škapur, drugo izdanje, Sarajevo 1996.

Nehdžu-l-Belaga (Staza rječitosti); govori, pisma, izreke Alija Ibn Ebi Taliba koje je sabrao es-Sejjid eš-Šerif er-Radi; prijevod Rusmir Mahmutčehajić i Mehmedalija Hadžić; izdavač: Islamska zajednica, Zagreb; štampano 1994 godine;

Abdurahman Hukić "Kako ću obaviti Hadždž", peto izdanje; Sarajevo, 1989.

Muhamed Seid Serdarević "Fikhu-l-ibadat", peto izdanje; Sarajevo, 1994.

Ali bin Ferid el Hindi "Skraćena zbirka fikhskih propisa", organizacija preporoda islamske tradicije Kuvajt, odbor za BiH;

"Rijadus-salihin"-Vrtovi pobožnih, autor Muhjuddin Jahja b. Šeref en-Nenevi, objavljeno u Travniku 1994.